

Predstavljanje etnografske baštine na smotrama folkloru

Mihalj, Marino

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:302205>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

Diplomski rad
Predstavljanje etnografske baštine na smotrama folkloru
Primjer *Brodskog kola*

Student: Marino Mihalj

Mentor: dr. sc. Nevena Škrbić Alempijević, izvanredna profesorica

Komentor: dr. sc. Tihana Petrović Leš, redovita profesorica

Zagreb, listopad 2019. godine

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad „Predstavljanje etnografske baštine na smotrama folkloru. Primjer *Brodskog kola*.“ izradio potpuno samostalno uz stručna vodstva mentorice dr. sc. Nevene Škrbić Alempijević i komentorice dr. sc. Tihane Petrović Leš. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Studij etnologije i kulturne antropologije na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu ostavio je veliki utjecaj na formiranje moje osobnosti. Stereotipno razmišljanje o tom studiju kao mjestu na kojem se uče koreografije tradicijskih plesova i izrađuje čipka nije se ostvarilo. Stvorila se ljubav prema kulturi i kulturnim promjenama, a najvažnija je primjena znanja stečenih na studiju u svakodnevnim situacijama.

Zahvaljujem mentorici dr. sc. Neveni Škrbić Alempijević i komentorici dr. sc. Tihani Petrović Leš na povjerenju i stručnom vodstvu tijekom izrade ovoga diplomskog rada. Velika hvala i svim profesorima na zanimljivim predavanjima koja su otvorila nove kritičke poglede na kulturu, a posebno onima koji su imali povjerenja u mene te mi pružili iskustvo terenskih istraživanja.

Zahvaljujem Karolini Lukač, višoj kustosici etnografskog odjela Muzeja broskog Posavlja, na ustupljenim materijalima potrebnima za izradu ovoga rada i umirovljenom muzejskom savjetniku, etnologu i povjesničaru Zvonimiru Toldiju na ugodnom razgovoru.

Također, zahvaljujem svim svojim prijateljicama i prijateljima koji su uvijek bili uz mene, poticali me i bez kojih studiranje ne bi prošlo lako i zabavno.

Najveću zaslugu za ono što sam postigao pripisujem svojoj obitelji u kojoj se rodila ljubav prema etnologiji. Velika im hvala što ni u jednom trenutku nisu negativno gledali na odabir moga studija, nego mi bili podrška i oslonac tijekom studiranja.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Festivali(zacija)	3
1.2. Festivalizacija tradicije/baštine	4
1.3. Selekcija i predstavljanje (izvorne/autentične) baštine	5
2. BRODSKO KOLO U KONTEKSTU SMOTRI FOLKLORA U HRVATSKOJ	10
2.1. Etnolozi i smotre folklora	16
3. PREDSTAVLJANJE ETNOGRAFSKE BAŠTINE KROZ PROGRAMSKE KNJIŽICE I KATALOGE IZLOŽABA	20
3.1. Vizualni identitet smotre i programske knjižice	21
3.2. Uvodni tekstovi programske knjižice	22
3.3. Etnografske teme	27
3.4. Komparativna razmatranja programskih knjižica	34
4. ZAKLJUČAK	38
PRILOZI	40
LITERATURA	46

1. UVOD

Brodsko kolo jedna je od poznatijih, a nerijetko se može čuti i najstarija smotra folkloru u Hrvatskoj. Kao sudionik i član KUD-a *Ivan Filipović* (Velika Kopanica) i prateći sestru na *Izboru za najljepšu Hrvaticu* prije petnaestak godina, stekao sam dojam autoriteta smotre kao jedne od važnijih u Hrvatskoj. Usporediva je s *Đakovačkim vezovima* i *Vinkovačkim jesenima*, no ipak nije na razini *Međunarodne smotre folkloru Zagreb*. Sudjelujući u publici, a i tijekom neobaveznih razgovora s poznanicima - folklorasima, shvatio sam da je autoritet *Brodskoga kola* oslabio zadnjih desetak godina. Kako je došlo do toga, bilo je polazišno pitanje ovoga istraživanja, no prikupljanje podataka za oblikovanje istraživanja otkrilo je niz čimbenika (od političkih, preko financijskih do stručnih) koji su složeni i čija bi potpuna analiza premašila okvire jednoga diplomskog rada. Međutim, jedan od čimbenika koji odražava festivalizaciju tradicijske kulture u Slavonskom Brodu su programske knjižice s rasporedom događanja i prikazima raznih etnografskih sadržaja u okviru popratnih događanja. Programske knjižice izdavane su od 1976. godine (s izuzetkom 1992. godine kada smotra nije ni održana zbog ratnih okolnosti u gradu) i pogodan su materijal za istraživanje na više razina. Cilj je ovoga rada predstaviti, analizirati i protumačiti predstavljanje etnografske baštine u programskoj knjižici smotre folkloru *Brodsko kolo*. Analizom i usporedbom programskih knjižica od 1976. do 2018. godine odgovorit će se na tri pitanja koja su se nametnula pri istraživanju: oblikovanje vizualnog identiteta smotre, obrazlaganje svrhe i cilja smotre narativom u uvodnom tekstu te odabir etnografskih motiva (pjesme, plesovi, običaji, tekstil, rukotvorstvo, poezija) za prezentaciju smotre javnosti. Sastavni dio programske knjižice bili su i tekstovi popratnih etnografskih izložaba koje je Muzej Brodskoga Posavlja organizirao sam ili u suradnji s KUD-ovima s područja brodskog Posavlja. U analizu će biti uključeni i samostalni katalozi izložbi koji nisu bili dio programske knjižice.¹ Polustrukturiranim intervjuom sa Zvonimirom Toldijem², etnologom i povjesničarom, umirovljenim

¹ *Djevojačka kitnja* (1976), *Muške narodne nošnje* (1978), *Svilogojstvo* (1980), *Tkalje podcrkavačke župe* (1997)

² Zvonimir Toldi rođen je 1944. u Vinkovcima. Djetinjstvo je proveo u Babinoj Gredi, a srednju školu završio je u Slavonskom Brodu. Diplomirao je etnologiju i povijest na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od 1968. godine radi u Muzeju Brodskog Posavlja gdje je prikupio značajnu etnološku zbirku te utemeljio bogatu fototeku 10 000 pozitivna i negativna. Autor je brojnih izložbi od kojih su najpoznatije *Narodna obuća* (1972), *Djevojačka kitnja* (1975), *Muške narodne nošnje* (1978), *Dijete i njegov svijet* (1979), *Svilogojstvo* (1980), *Malo narodno pokućstvo* (1984), *Ukrašavanje ogledalcima* (1982). Objavio je niz etnoloških članaka i tekstova o povijesti Slavnskoga Broda. Autor je knjiga *Razigrani doro* (1983), *Stihom od Berave do Orljave* (1985), *Nek se spomnje i pamti I.* (1987) i *II.* (1994), *Brod na Savi - dva zlatna doba* (1991), *Dvoje leglo troje osvanulo* (1999), *Duni vjete ladovane* (2003) i drugo. Član je Stručnog odbora *Međunarodne smotre folkloru* u Zagrebu, smotre folkloru *Brodsko kolo*, prosudbenog odbora na *Đakovačkim vezovima* te priredbe *Mladost i ljepota Slavonije* u Starim Mikanovcima. Za svoj rad dobio je brojne nagrade i priznanja: Herderovu nagradu (1970), Medalju Slavnskoga Broda (1983), Nagradu oslobođenja Broda (1990), Red Danice hrvatske s likom

muzejskim savjetnikom Muzeja Brodskog Posavlja i dugogodišnjim suradnikom smotre, a i čitanjem značajne literature, osvjetljava se i pitanje uloge struke u oblikovanju i organizaciji smotri folkloru. Osim toga, sudjelovanje na smotri u ulozi izvođača, a kasnije i promatrača, omogućilo mi je usmjeravanje na određene probleme, a potom i stvaranje kritičkog stava o njima. Ti se problemi ponajviše tiču same organizacije smotre, njezine medijske (ne)prisutnosti, a i predstavljanja folklornih skupina na sceni.

Polazišna literatura, koja je uvjetovala teorijski okvir te usmjerila istraživanje, temeljila se na istraživanjima festivala, posebno festivalizacije baštine i smotri folkloru u Hrvatskoj, a koja će u narednom tekstu biti detaljnije pojašnjena. Kulturnoantropološke osvrtne na festivale dale su Škrbić Alempijević i Kelemen u djelu *Grad kakav bi trebao biti. Etnološki i kulturnoantropološki osvrti na festivali* (2012), što je u ovom radu poslužilo za definiranje pojma *festival* te praksu festivalizacije baštine. O smotrama folkloru u Hrvatskoj pisali su razni autori koji su dionicu svog znanstvenog djelovanja posvetili istraživanju toga fenomena i njegove problematike (posebno koncepta *izvornosti* kao neuralgične točke smotri folkloru). Za ovo istraživanje najrelevantniji su bili radovi Naile Ceribašić (usp. 1992, 2003, 2008), Stjepana Sremca (usp. 1978, 2001) i Tvrтка Zebeća (2002). O *Brodskom kolu* najviše je pisao Zvonimir Toldi (usp. 2004), a oblikovanje smotre može se pratiti i kroz programske knjižice. Svakako treba spomenuti i zbornik radova sa stručno-znanstvenoga skupa *Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*, koji su organizirali Institut za etnologiju i folkloristiku i Hrvatsko etnološko društvo u povodu četrdesete godišnjice zagrebačke Međunarodne smotre folkloru 2008. godine. Teorijski se okvir ovoga rada posebno odnosio na selekciju i predstavljanje baštine. Raymond Williams u svom tekstu *The Analysis of Culture* (usp. 1965) uvodi pojam selektivne tradicije koja funkcionira kao poveznica življene kulture (dostupne onima koju su živjeli u određenom vremenu i na određenom prostoru) i zabilježene kulture (kultura nekog razdoblja). Koncept selektivne tradicije u ovome istraživanju otkriva nam kojim se elementima kulture smotra folkloru *Brodsko kolo* predstavlja javnosti putem programske knjižice. Na to se nadovezuju i načini predstavljanja u svakodnevnom životu koje je istraživao Erving Goffman (usp. 2000). On nam otkriva utjecaj pojedinca na situaciju u kojoj se predstavlja na određeni način koji drugima ostavlja dojam koji on želi i koji druge navodi da dobrovoljno sudjeluju u skladu s njegovim planovima.

Marka Marulića (1996), Red hrvatskog pletera (1996), Godišnju nagradu grada - Štit Berislavića (2000), HED-ovu nagradu za životno djelo (2008).

U radu se istraživački rezultati iznose u četirima cjelinama: predstavljaju se teorijska polazišta; zatim se *Brodsko kolo* sagledava u kontekstu smotri folkloru u Hrvatskoj; usmjeravamo se na ulogu etnologa na smotrama folkloru te na analizu programskih knjižica. U poglavlju o teorijskim polazištima definirat će se festivali i festivalizacija baštine koja sa sobom u Hrvatskoj veže i problematičan koncept izvornosti i autentičnosti baštine, a vezan je uz početke smotri folkloru na našem području. U sljedećem će se poglavlju *Brodsko kolo* smjestiti u sinkronijski pregled smotri folkloru u Hrvatskoj. Oba poglavlja uza se vežu i autoritete na smotrama. U slučaju prezentacije baštine na *Brodskom kolu* stručni je odbor, koji je nasuprot organizacijskom odboru (s uglavnom političkim težnjama), izgrađivao sliku „izvorne“ smotre folkloru. Konačno, analiza programskih knjižica, usmjerena na vizualni identitet, narativ uvodnoga teksta i etnografske teme prikazane u njima, dat će odgovor na koji način i kojim sredstvima se *Brodsko kolo* predstavljalo javnosti te kakva je slika o toj manifestaciji stvarana od 1976. do 2018. godine.

1.1. Festivali(zacija)

Na osnovu proučavanja etnografske građe i teorijske literature o festivalima, Kelemen i Škrbić Alempijević zaključuju (usp. 2012:47–48) da su festivali javna događanja s jasnim vremenskim, prostornim i programskim okvirom. Festivali su u svojoj srži predstavljajući i svojim zamišljenim okvirom žele uputiti određenu poruku, a u njihovo organiziranje upisana je svrha proslave. U njih se uključuju tri donekle odijeljene skupine aktera: organizatori, izvođači i publika. Festivalski okvir nije nepropustan jer mnoge festivalske izvedbe mogu iskoračiti izvan zamišljenih okvira. Nadalje, festivali su arene raznolikih praksi i glasova, interakcija i naracija te važna kulturna pojava, ali i proces koji rezultira proizvodnjom novih kulturnih pojava. Organizatorima festival može biti sredstvo obraćanja, slavljenja, ali i otpora, odnosno medij kojim se odašilje poruka. Osim toga, ima i svoju politiku koja odražava institucionalnu pozadinu, a odnosi se na službeni program, zamišljene puteve kojima bi festival, prema željama organizatora, trebao ići, pa i medijskim porukama, promidžbenim materijalima, opisima festivala i slično (ibid. 14).

Festivali su kulturni prostori i važno je istražiti kakva je to kultura koja se prezentira na sceni. Dvije omiljene kategorije hrvatske festivalske scene, „tradicija“ i „prošlost“, ne svjedoče o načinu na koji su naši pretci živjeli već o našoj percepciji kako su živjeli, a u većini slučajeva govore o tome kako tumačimo prošlost prema suvremenim kriterijima (usp. Škrbić Alempijević i Mesarić Žabčić 2010:320). Radi se o autentičnosti koja nije zauvijek prikovana uz pojedine predmete, mjesta, kulturne

prikaze i događanja već se nanovo utjelovljuje u pojedinim interpretacijama i uvijek se može ponovno konstruirati i zadobiti različito značenje u različitim kontekstima (usp. Kelemen i Škrbić Alempijević 2012:73). Govoreći o festivalima, nužno je govoriti o autentičnostima koja se nadmeću, produktima određenih društvenih sila uključenih u procese kulturne (re)invencije i potrošnje unutar konteksta postojećih društvenih veza (usp. Robert Shepherd 2002:195-196, prema Kelemen i Škrbić Alempijević 2012:74). Tim slijedom, nužno je govoriti i o načinima odabira subjekata autentičnosti (u ovome slučaju odabira etnografskih motiva) i njihovoj prezentaciji, stoga će se naredna poglavlja dotaknuti teme festivalizacije baštine, odnosno njihova korištenja i tumačenja u festivalskom kontekstu, a osim toga i njihove prezentacije. Uz folklorne festivale nerijetko se vežu koncepti poput folkloru i folklorizma te izvornosti i autentičnosti baštine pa ih je važno razjasniti te iznijeti mišljenje struke koja se na odabranim primjerima već niz godina bavim (re)definiranjem tih pojmova.

1.2. Festivalizacija tradicije/baštine

Procesi festivalizacije u posljednjih pola stoljeća snažno obilježavaju tradicijsku glazbu i ples u mnogim europskim zemljama (Ronstörn i Malm 2000, prema Ceribašić 2008:7), pa tako i u Hrvatskoj. Jedno teorijsko tumačenje gleda na festivale kao na suvremene običaje koji sposobnošću simboliziranja i transformiranja ispunjavaju neke od društvenih potreba (Cooley 2001:243–250., prema *ibid.*). Drugo tumačenje, polazeći od folklorističke teorije o tekstu, teksturi i kontekstu, folklornost festivala argumentiraju tezom kako je svaki kontekst, uključujući i festivalski, „prirodan (autentičan, izvoran) baš za onu izvedbu koja se u njemu zbiva“ (Lozica 1990:197, prema Ceribašić 2008:7).

Festivali tradicijske glazbe, plesa, običaja i nošnji na našem su području poznatiji kao smotre³ folkloru. Održavaju se od dvadesetih godina prošloga stoljeća, a od samih početaka u osmišljavanju njihova programa sudjeluju etnolozi i folkloristi te su primjer primjene etnološke i folklorističke znanosti u kulturne svrhe. Programi su bili selektivni, najvećim dijelom obuhvaćeni i prepoznati u okviru koncepcije izvornosti koja se svidjela ne samo stručnjacima, predstavnicima tzv. povijesne

³ Pri definiranju festivala, Kelemen i Škrbić Alempijević između detaljnog analiziranja i drugih definicija sličnih događanja, osvrću se i na pojam smotra koji obuhvaća događanja dvadesetih godina prošloga stoljeća u organizaciji Seljačke slogu, a koja šezdesetih dobiva svoje nasljednike u folklornim smotrama koje su i danas prisutne te čine jedan od ustaljenih okvira za predstavljanje hrvatske (seljačke) kulture. Međutim, naglašavaju da se taj pojam u engleskim prijevodima prevodi kao festival s namjerom upućivanja na nesuglasnost oko definicije i različite nomenklature za takva događanja (usp. 2012:40). U ovome radu koristit će se naziv smotra zbog samoga naziva istraživana primjera Brodskoga kola kojemu i danas u podnaslovu stoji sintagma „smotra folkloru“, a koja se do devedesetih godina i službeno nazivala Smotra folkloru Slavonski Brod.

etnologije, nego i publici, a i samim izvođačima (usp. Vitez 2001:176). U prvoj Jugoslaviji (između dva svjetska rata) smotre folklora pridonijele su, uz pomoć stručnjaka etnologa, ujednačavanju nacionalne kulture, dok su u drugoj Jugoslaviji (1945.–1990.) razvijale novu jugoslavensku i socijalističku kulturu ponad nacionalnih, regionalnih, kulturnih i ostalih razlika u društvu. Šezdesetih godina pokrenute su do danas aktivne smotre folklora poput *Međunarodne smotre folklora Zagreb* (1966.) te regionalne kao *Đakovački vezovi* (1967.) i *Vinkovačke jeseni* (1966.). U početcima su novopokrenute smotre folklora bile poticaj za osnivanje i rad novih KUD-ova i folklornih priredbi na svojim područjima, ali i za širenje novih sadržaja na svojim manifestacijama. U središtu su pozornosti tih manifestacija njegovanje i očuvanje hrvatske tradicijske kulturne baštine, ali se uz njih vezuju i brojni turistički, gospodarski, sajmeni, kulturološki i ini sadržaji (usp. Gligorević 2018:11).

1.3. Selekcija i predstavljanje (izvorne/autentične) baštine

Smotre su predmet etnološkog i folklorističkog interesa jer pokazuju na koji način skupine (kao predstavnici svojih zajednica) vide sebe i kako se žele predstaviti drugima (usp. Ceribašić 1992:19). Središte je ovoga rada na predstavljanju festivala publici etnografskom baštinom i to u mediju programske knjižice koja je bila dostupna publici na smotri, a koja danas ima i važnu dokumentacijsku vrijednost za *Brodsko kolo*, a i za fenomen smotri folklora na državnoj razini. Predstavljati nešto, u ovome slučaju etnografske motive, nije jednostavan, a ni jednoznačan proces. O temi predstavljanja u svakodnevnom životu pisao je Erving Goffman (usp. 2000) razradivši ju na nekoliko primjera socijalnih interakcija, no teorijske se postavke mogu primijeniti i na materijalne načine predstavljanja. Kako se predstavljamo u svakodnevnome životu? Pojedinaac na situaciju utječe tako što se predstavlja na određeni način koji drugima ostavlja dojam koji on želi i koji ih navodi da dobrovoljno sudjeluju u skladu s njegovim planovima (usp. 2000:17–18.). Goffman naglašava kako izvođač može u potpunosti biti preuzet svojim činom/djelovanjem, odnosno može vjerovati da je impresija stvarnosti koju donosi na pozornici stvarna stvarnost, a često je i publika uvjerena u njegovu stvarnost (usp. Goffman 2004:59–60.). Također, Goffman koristi i termin „nastup“ kojim označava cjelokupnu aktivnost pojedinca koja se odvija dok on stoji ispred skupine promatrača te ima utjecaj na te promatrače. Termin „fasada“ pak označava onaj dio nastupa koji definira situaciju za one koji promatraju nastup, a obuhvaća standardni ekspresivni repertoar pojedinca koji on koristi svjesno ili nesvjesno tijekom nastupa pri čemu su neke od karakteristika relativno stalne, a neke se mijenjaju ovisno o vremenu i situaciji (usp. Goffman 2000:36–40.). Dakle, „fasada“ bi u slučaju smotri folklora

bila *izvornost*, to jest izvorni/autentični folklor i baština, odnosno društveno prihvaćene vrijednosti koje su čak i više primijenjene na festivalima nego u svom svakodnevnom ponašanju, a sve u svrhu ostvarivanja boljeg dojma (usp. *ibid.* 48). Baština se predstavlja publici koja je nerijetko pripadnik *out*-grupe, autsajderima (usp. Noyes 2007:50, prema Nikočević 2012:8), a važno je naglasiti da baštinu uglavnom prepoznaju i definiraju osobe koje su na određenim pozicijama moći (djelatnici ministarstva, muzealci, znanstvenici). U izvjesnoj je mjeri kritiziran *top-down* odnos inherentan pojmu baštine (usp. Nikočević 2012:8). Postavlja se pitanje kojim se etnografskim motivima predstavlja baština na *izvornim* smotrama folkloru, odnosno tko je i na kakav način izabrao motive, kako ih je prezentirao te konačno obilježio cjelokupni identitet smotre. Za odgovor na to pitanje potrebno je razjasniti i korištenje pojma *izvornosti* u domaćoj znanstvenoj literaturi.

U slučaju smotri folkloru pojavom gradskih folklornih skupina stvorena je nova kategorija izvođača koju je trebalo razlikovati od samih nositelja seljačke folklorne tradicije. Seljačke su folklorne skupine nazvane *izvornima* jer su gradske skupine na sceni predstavljale stilizirane folklorne oblike (usp. Sremac 2008:239), to jest koreografirani folklor. O izvornosti i njenoj kritici raspravljala je Ceribašić (usp. 2003) u svojoj studiji o glazbi na smotrama folkloru u Hrvatskoj. Na samom početku rasprave predstavlja nam dvije dominantne struje definiranja folkloru i folklorizma u hrvatskoj znanstvenoj i stručnoj literaturi. Prva struja, polazeći od konteksta izvedbe, komunikacije i procesa kao važnih odredbi folklornih pojava, smatra da su folklor i folklorizam prepleteni te da se među njima brišu razlike, odnosno da je folklorizam dio folkloru. Međutim, takva interpretacija nije imala velikoga utjecaja na koncepciju smotri folkloru na našem području. Druga struja oštro razlikuje te termine, a njihov odnos razmatra na razini produkata – pjesmi, plesova i nošnji. Prema toj interpretaciji, folklor bi bio ono što je izvorno, a folklorizam njegova suprotnost (usp. Sremac 2008:259). Temeljnu studiju u hrvatskoj znanstvenoj literaturi o odnosu folkloru i folklorizma napisala je Maja Bošković-Stulli (usp. 1971). Poziva se pritom na Moserovo određenje folkloru kao posrednog prenošenja i prikazivanja oblika narodne kulture te na Bausingerovo kojemu je važna odrednica folklorizma prikazivanje fenomena narodne kulture izvan njihova izvora, s novim funkcijama i svrhama (usp. 1971:172–173.). Za razliku od prethodnog viđenja izvornosti kao „autentičnog folklornog blaga“ (*ibid.* 174), ovdje je naglasak na kontekstu izvođenja, funkcijama i svrsi, a vrijednosni sudovi izostaju. Prema njezinom mišljenju, folklor prelazi u folklorizam kada zadobije vrijednost, odnosno kada se pojavi zanimanje za njega i kad se to zanimanje podržava prenošenjem folkloru izvan lokalnog i regionalnog okvira (*ibid.* 166–171.). Dakle, smotre bi bile primjer folklorizma. Slijedeći tu ideju,

Ceribašić zaključuje da „folklor postaje folklorizam čim u sredinu u kojoj se zbiva *autentičan* folklor dotakne bilo kakav interes izvan nje same, od stručnoga ili znanstvenoga do političkoga i komercijalnoga“ (usp. 2008:266). Važnost studije Bošković-Stulli leži u tome što je zaključila da se folklor i folklorizam ne očituju samo na razini produkata - folklorizam nije bezvrijedni suvremeni kič nego mnogolika pojava koja je postojala i prije, a folklor ne obuhvaća samo nepromjenjivu starinsku tradiciju nego i suvremene pojave okružene folklorizmom (ibid. 268). Ceribašić joj pak zamjera što ti termini za Bošković-Stulli ne izlaze iz koncepcije izvornosti, a za primjer navodi nove utjecaje koji se mogu primijetiti u nastupima folklornih skupina na MSF Zagreb zbog manjka stručnih pregleda. Pita se nisu li ti utjecaji, to jest nestajanje i mijenjanje, a i nepopravljive mješavine i dalje dio autentične tradicije te što je uopće „autentična tradicija“ (ibid. 267). *Izvornost* je termin koji se u stručnoj literaturi javlja šezdesetih godina, a u sebi zbraja odlike narodne kulture iz druge polovice tridesetih godina – seljačko, starinsko, domaće i čisto, bez utjecaja. Smotre počivaju na predodžbi o gotovo nepromijenjenom nekadašnjem načinu života koji se ostvaruje u pjesmama, plesovima i nošnjama (usp. Ceribašić 2003:260–261). Koncepcija izvornosti temelji se na predodžbi o mogućnosti prepoznavanja najstarijih i autohtonih oblika određene kulturne sredine, odnosno postojanja jednog, nedinamičnog kulturnog sloja. To je u suprotnosti s dinamičkim poimanjem kulture jer sugerira statičnost trenutka koji se vremenski točno ne određuje, a najčešće je riječ o najstarije poznatim oblicima. S druge strane, takav postupak selekcije olakšavao je komunikaciju između stručnjaka i suradnika na terenu, a takva primjena je u praksi i danas. Problem je što se takvom selekcijom predstavlja ono najbolje što je dugim trajanjem i predstavljanjem estetski izbrušeno (usp. Vitez 2001:176–177).

Koncept izvornosti nerijetko se povezuje i s tradicijom koja je prema današnjem shvaćanju suvremena konstrukcija projicirana u prošlosti da bi u sadašnjosti tumačila nastale odabire elemenata koji u određenom trenutku odgovaraju interesima i vrednotama zajednice u sadašnjosti (usp. Hobsbawm 1983, prema Čapo Žmegač 1998:15). Odabir elemenata Raymond Williams naziva *selektivnom tradicijom* koja s jedne strane spaja življenu kulturu dostupnu samo ljudima koji su živjeli u određenom razdoblju na nekom prostoru te zabilježenu kulturu koja obuhvaća sve od umjetnosti do svakodnevnih činjenica i čini kulturu nekog razdoblja (usp. Williams 1965, prema Kelemen 2005:394). Selekcija započinje samim odabirom perioda, a određeni dijelovi biraju se zbog svoje vrijednosti, stoga je selekcija i posrednik u konstruiranju tradicije kako bi se kreirao identitet za određenu grupu (usp. Williams 1998:54). Nikočević (usp. 2008:145) smatra da tradicija postaje

„globalna činjenica, svačija i ničija, a konzumenti te konstrukcije su ponajčešće urbani.“ Baština je novi način kulturne produkcije danas, koja svoje ishodište ima u prošlosti (Kirshenblatt-Gimblett 1998:7, prema ibid.), a imenuju je, biraju i njeguju strukture moći pa u pravilu mora biti prikladna, reprezentativna i politički korektna, a često je na liminalnom prostoru između sjećanja i zaboravljanja. Većina stručnjaka smatra da svojom uključenosti u smotru pripomaže spašavanju izvornosti postvarajući izvornost u pjesme, ples i nošnju, a ignorirajući i druge značajke poput konteksta, uporabe i funkcije (usp. Ceribašić 2008:260). Nadalje, Ceribašić uočava (ibid. 261) da se na smotrama izvode i pjesme i plesovi izumljeni i nakon Drugoga svjetskoga rata, što se kosi s definicijom izvornosti. Zaključuje da je izvornost utoliko fikcija, ali ipak temelj diskursa suvremenih smotri:

„možda stoga jer svojom stabilnošću, nepromjenjivošću, čistoćom i kolektivnošću može pružiti utočište razlomljenim identitetima, pripomaže izgradnji velikih ideja nacionalnog ili državnog jedinstva ili pak svojom neuhvatljivošću i fikcionalnošću profesionalni angažman stručnjaka učiniti neophodnim“ (ibid. 262).

Isto usmjerava i prakse koje se predstavljaju izvornima na smotrama folkloru, a nisu dio svakodnevnoga života. Izvođači su stoga i stvaratelji izvornosti, odnosno izvornost je u tom kontekstu „suvremena estetska koncepcija i suvremena praksa koja se upire na negdašnju svakodnevnu praksu“ (ibid.). Zbiljska je srodnost sa zbiljskom negdašnjom praksom nevažna jer sadrži samu srž koncepcije izvornosti. Izvornost je i važna odrednica identiteta jer gotovo svaka folklorna skupina na repertoaru ima lokalno specifičnu pjesmu ili ples (ibid. 264).

Dakle, pojam *izvornost* u kontekstu smotri folkloru i dalje je problematičan jer se i dan danas javlja u diskursu festivalizacije različitih tradicijskih oblika. Mnoga su istraživanja potvrdila da se *izvornost* temelji na odabiru najpoznatijeg najstarijeg povijesnog sloja etnografske baštine koji definira taj pojam, a potom se i prezentira javnosti. Osim toga, selekcija etnografske baštine proces je kojim upravljaju oni u poziciji moći, najčešće organizacijski odbori, koji selekcijom izravno i neizravno nastoje ispuniti vlastite ciljeve. Nametanje koncepta izvornosti otvara pitanje u kojoj mjeri nadređeni uspijevaju, odnosno ne uspijevaju, opravdati vlastitu definiciju izvornosti selekcijom, a potom i prezentacijom etnografske baštine. Važno je naglasiti da selekciju prolaze elementi u kojima se prepoznaje važnost za zajednicu. Iako *Brodsko kolo* od samih početaka u podnaslovu smotre nosi i naziv „smotra izvornoga folkloru“, pristup samom konceptu izvornosti mijenjao se tijekom godina. Stručni i organizacijski odbor je u uvodnim tekstovima prvih programskih knjižica definirao ciljeve smotre, a u tom je narativu bilo prisutno i njegovanje izvornih kulturnih elemenata. Iako je njegovanje

izvornosti u programskoj knjižici bilo čitljivo u različitim omjerima pisanog i vizualnog materijala, u posljednje vrijeme vizualni materijal prevladava. Ovim će se istraživanjem moći pratiti i (re)definiranje toga pojma odabirom, a zatim i prezentacijom kulturnih elemenata.

2. BRODSKO KOLO U KONTEKSTU SMOTRI FOLKLORA U HRVATSKOJ

Naila Ceribašić (usp. 2003) analizirajući period smotri folklora u trajanju od osamdesetak godina zaključuje da su one važan čimbenik procesa homogenizacije nacionalne zajednice te da su oblikovale i/ili ocrtavale ideje zajedničke prošlosti te pridonijele mobilizaciji nacionalnih osjećaja i uspostavi komunikacijske mreže unutar nacionalne zajednice (usp. *ibid.*:19). Za potrebe ovoga istraživanja nije potrebno ulaziti u opsežnu povijest smotri folklora u Hrvatskoj o kojoj su pisali brojni autori: Stjepan Sremac (1978, 2001), Grozdana Marošević (1992), Naila Ceribašić (2003), Tvrtko Zebec (2002), a na temelju rezultata njihovih istraživanja ukratko će se iznijeti ideje, postavke i ciljevi od samih početaka smotri folklora do danas. Povodom 40. obljetnice *Brodskoga kola* Zvonimir Toldi objavio je kratku monografiju smotre pod nazivom *Brodsko kolo: 40 godina promicanja folklorne baštine*. U njoj je opisao prve folklorne manifestacije u gradu, objasnio poticaje i uzore za smotru, opisao suradnju muzeja i smotre te iznio opsežnu dokumentacijsku građu smotre od 1968. do 2004. godine, što ujedno čini i temeljnu građu za ovo istraživanje.

U procesu razvoja glazbenog amaterizma u hrvatskim selima važnu ulogu odigrala je Seljačka sloga, prosvjetna i dobrotvorna organizacija, utemeljena 1925. godine s ciljem unapređivanja i širenja kulture na selu. Svoj je procvat Seljačka sloga doživjela tridesetih godina kada je u većini sela imala svoje ogranke s organiziranim tečajevima opismenjavanja, čitaonica te pjevačkih i tamburaških zborova. U političkom je smislu bila pod utjecajem Hrvatske seljačke stranke i idejom obnove cjelokupne hrvatske kulture na osnovama tradicijske kulture sela. U glazbenom programu Seljačke sloge zagovaralo se izvođenje harmonizacije i obrada narodnih napjeva te novih kompozicija skladanih u „narodnom duhu“ što se nastavljalo na ideje iz 19. stoljeća o stvaranju nacionalne glazbene kulture. Nakon prekida rada stranke (1929.–1935.) Seljačka se sloga vraća prvotnoj neostvorenoj zamisli o pjevanju neobrađenih starih napjeva svoga zavičaja čime je učinjen zaokret prema izvođenju neobrađene i nestilizirane seoske glazbe, i to poglavito starijeg tradicijskog sloja (usp. Marošević 2008:251). U razdoblju između Prvoga i Drugoga svjetskog rata Seljačka je sloga na brodskom području imala 24 ogranka, a poticala je očuvanje narodne umjetnosti, nošnji, plesova te pokrenula pokrajinske smotre folklora uz središnju u Zagrebu. U tome razdoblju odvijalo se nekoliko pokrajinskih smotri u Slavonskom Brodu, a na njima su nastupali ogranci s toga područja. Osim toga, na najvažnijoj, zagrebačkoj smotri, nastupali su ogranci s broskog područja (usp. Toldi 2004:5–11).

U razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata djelatnost glazbenih amatera nastavila se razvijati u pravcima zacrtanim prije rata. Novo je vrijeme donijelo i novu ideologiju koja je amaterizmu

nametnula nove kulturne modele po mjeri višenacionalnog društva koje se urbanizira, a s ciljem predočavanja idiličnosti višenacionalne zajednice i prikazivanju njihove kulturne različitosti u monolitnom jedinstvu (usp. Marošević 2008:251–255.). Na brodskom području održavaju se brojne folklorne manifestacije općinskog, rajonskog i kotarskog karaktera. Pedesetih godina dolazi do gašenja pojedinih ogranaka Seljačke sloge, no šezdesetih se godina folklorna društva ponovno osnivaju (usp. Toldi 2004:5–15.). Pedesete godine donijele su izrazitu nesklonost prema seoskoj kulturi kao zapreci industrijskom razvoju zemlje i socijalističkom preobražaju društva što se očitovalo i u repertoarima glazbenih amatera. Seljačka sloga, iako je svojim djelovanjem nastojala obnoviti i razviti djelatnost i prilagoditi je novim uvjetima, biva istisnuta s pozicije organizatora seoskoga glazbenog amaterizma te joj se djelovanje svodi samo na prosvjetu. U okružju nove ideologije biva proglašena konzervativnom organizacijom što je zaustavilo obnavljanje i osnivanje ogranaka, a nerijetko i raspuštanja te osnivanja u organizacijskom obliku kulturno-prosvjetnog ili kulturno-umjetničkog društva. Pjevački zborovi i tamburaški orkestri usmjeravaju se i dalje na izvođenje umjetničkih skladbi za te sastave, a „narodni zborovi“ ogranaka Seljačke sloge profiliraju se u plesno-glazbene folklorne skupine koje djeluju kao posebne sekcije unutar KUD-ova, a vrlo rijetko ih prati glazbena pratnja. Takva evolucija folklornog amaterizma sasvim je razumljiva jer joj je krajnji cilj nastupanje na sceni, odnosno smotri, a scena nije najpogodniji medij za samostalno izvođenje folklorne glazbe zbog statičnosti i slabijeg ostvarivanja veze s publikom (usp. Marošević 2008:255–257). Ples, kao neverbalni način komunikacije, postaje međuprostor u kojemu je dopušteno dodirivanje sa starinskim i domaćim, jer je prema vladajućoj ideologiji tradicionalno pjevanje ili prikazivanje običaja (karakteristika smotri seljačke kulture između dva rata) previše isticalo seljačku, nacionalnu i tradicionalno religioznu kulturu (usp. Zebec 2002:95). Izvođenje narodnih plesova na sceni razvilo se u dva tipa. Prvi je svojstven seoskim skupinama koje izvode zavičajni folklor bez većih intervencija u strukturu plesa, a drugi je povezan uz koreografirane plesove pojedinih regija, što je karakteristično za gradska društva. Zajedničkim nastupanjem na smotrama došlo je do međusobnog utjecaja pa su određeni koreografski zahvati uneseni i u ples seoskih skupina, pogotovo novoosnovanih unutar omladinskih organizacija i seljačkih radnih zadruga, a nešto manje u ograncima Seljačke sloge (usp. Marošević 2008:255).

Šezdesete godine prošloga stoljeća unijele su promjene u politički diskurs, a slijedom inauguriranja različitih i podupirućih gospodarskih mogućnosti socijalistički čovjek postao je korisnik potrošačkih dobara, odnosno turist, potrošač posebnog, pretežno ljetnog iskustva. Razvoj turističke

potražnje i ponude omogućio je da se u Hrvatskoj u drugoj polovici šezdesetih godina utemelji nekolicina regionalnih smotri folklora i središnja zagrebačka *Međunarodna smotra folklora*. Na taj se način narodna umjetnost vratila u javnost, odnosno ponovno postala vrijednošću koju je bilo moguće interpretirati na različite načine: kao bogatstvo kulture i tradicije, jugoslavensko bogatstvo, nacionalno bogatstvo koje čuva nacionalnu samobitnost i opire se jugoslavenskoj hegemoniji, kao bogatstvo s tržišnim potencijalom i bogatstvo ljudskih skupina koje ga stvaraju. Do kraja osamdesetih godina organizatori i stručnjaci uključeni u organizaciju i produkciju smotri često su se oslanjali na drugu interpretaciju, a radili u prilog opiranja jugoslavenskoj hegemoniji. Bili su suzdržani u gledanju tradicije kroz prizmu tržišnoga potencijala, dok su posljednju koristili samo kao krilaticu jer su stvarni ljudi, a i komercijalni interesi, mogli ugroziti *izvornost* – temeljnu odliku promicane narodne umjetnosti. Tako su vodeće smotre izvornoga folklora pokrenute šezdesetih godina počivale na koncepciji, to jest glazbenim, plesnim i odjevnim oblicima što ih je promovirala Seljačka sloga u drugoj polovici tridesetih godina. *Izvornih* izvođača, međutim, nije postojalo u istoj mjeri kao tridesetih godina pa su smotre dopuštale i izvođenje onoga što ne živi kao tradicijska praksa, nego je naučeno i uvježbano uz pomoć stručnih voditelja i uz nadzor stručnjaka smotri (usp. Ceribašić 2003:255–257). Dakle, radi se o amaterskom njegovanju zavičajne folklorne tradicije, koje je i sama MSF poticala izbornim kriterijima. Tako stariji slojevi tradicije nastavljaju život u programima amaterskih folklornih skupina te postaju simboli kulturnog identiteta svog zavičaja te vrijednosti nacionalne kulturne baštine (usp. Marošević 2008:256–257). Pokrajinske smotre stručnjaci nisu posjećivali pa su se na njima pojavljivali i elementi koji nisu imali pristup zagrebačkoj smotri, izvodile su se pjesme i plesovi novije tradicije (usp. Sremac 2008:232), a razlozi su praktične potrebe - da se omogući nastupanje većem broju skupina s različitim programom, a i starije tradicije u mnogim krajevima nisu bile sastavni dio života (usp. *ibid.* 237). Najautentičnije su izvedbe bile iz mjesta koja su imala žive i kontinuirane tradicije tako da su na smotrama bile prisutne više ili manje uspješne rekonstrukcije. Međutim, ne postoji univerzalan kriterij određivanja autentičnosti. Moguće je poznavanje lokalnih prilika, odnosno izvršeno terensko i studijsko istraživanje, ali nekad ni to nije dovoljno jer izvođači na svoj način prihvaćaju rezultate pa i rekonstrukcije te dolazi do deformacija i miješanja (usp. *ibid.* 238). Sremac (usp. *ibid.* 232) je još 1978. predložio stručnjacima ulogu pedagoga jer će selo, to jest izvođači s vremenom izgraditi oblike koji odgovaraju današnjem stanju. To nas dovodi to teme uloge struke u cjelokupnom procesu organizacije smotre. Struka je sveprisutna, od gotovo samih početaka tridesetih godina, a revitalizacijom smotri šezdesetih godina započinje se i propitivati njezina uloga.

Međutim, *Smotra folklor Slavonski Brod* razvijala se u nešto drukčijem smjeru od drugih pokrajinskih smotri. Uzore je tražila u praksama *Međunarodne smotre folklor Zagreb*, a devedesetih je smotru rascjepkala na niz događanja o kojima će riječ biti kasnije u tekstu.

Nerijetko se može čuti da je *Brodsko kolo* najstarija smotra folklor u Hrvatskoj (Toldi 2004:22; usp. Gligorević 2018:11), a i sama smotra se tako promovira.⁴ Pritom je važno naglasiti da se do 1991. naziva *Smotra folklor Slavonski Brod*, a o promjeni imena bit će riječ kasnije u tekstu. Prve su godine održavanja brodskih općinskih smotri nejasne zbog kontradiktornih izvornih podataka⁵. Također je i nejasno zašto su organizatori 1963. godinu uzeli kao početak brodske smotre folklor jer je smotri na brodom području bilo i prije te godine. Toldi zaključuje da se od tada održavaju kontinuirano, ali se tek od 1968. godine mogu pratiti organizacija i sudionici smotre (usp. Toldi 2004:14). Povodom Dana mladosti 1968. godine Centar za kulturu Radničkog sveučilišta u zajednici s Općinskim prosvjetnim vijećem organiziralo je smotru s ciljem da „postane tradicionalna i podsticaj za oživljavanje kulturnog amaterizma u selima broskog Posavlja“ (Brodski list, 31. maj 1968. prema Toldi 2004: 14). Jedna od ideja bila je i održavanje smotre svake godine u drugom mjestu kao „daljnji podsticaj njegovanju narodne umjetnosti ovoga kraja, koja u posljednjih godinu, dvije ima sve više privrženika“ (Brodski list, 25. srpnja 1970. prema ibid.). Intenzivnije djelovanje smotre počinje od 1973. godine kada se u program Smotre folklor uključuje se i Muzej Brodskog Posavlja. Zajednica za kulturu i RKUD *Đuro Đaković* konzultiraju etnologa muzeja Toldija. On je osmislio upečatljivi vizualni identitet motiva kola s vunjenih narukvica *štikli* iz fundusa muzeja, a osim toga, u programu Smotre postavlja i etnografsku izložbu. Godine 1974. smotra nije održana, a do 1975. bile su natjecateljskog karaktera kada su pobjednici bili nagrađivani novčano ili harmonikom (usp. Toldi 2004:16). Hrvatske smotre folklor rijetko su bile natjecateljskog karaktera, već su se na manjim lokalnim i regionalnim smotrama birala „bolja“ društva koja su svoju općinu zastupala na većim smotrama, primjerice *Brodskom kolu*, *Đakovačkim vezovima* i *Vinkovačkim jesenima* (usp. Zebec 2002:96).

Prekretnicu u organizaciji smotre donijela je 1976. godina kada je pratila 23. kongres Saveza udruženja folklorista Jugoslavije. Te godine na smotri počinje raditi i stručni programski odbor

⁴ <https://brodsko-kolo.com/> (posjećeno 15. kolovoza 2019.)

⁵ Novine Brodski list iz 1968. godine donose reportažu s informacijom da se povodom Dana mladosti organizirala prva smotra omladinskih folklornih grupa slavonskobrodske komune. Dvije godine kasnije, iste novine donose informaciju da će prva smotra folklor slavonskobrodske komune biti održana u Trnjanima za vrijeme Partizanskog dana. Godine 1972., ponovno iste novine s proslave u Trnjanima bilježe informaciju o desetoj Općinskoj smotri folklornog amaterizma. (usp. Toldi 2004:14)

(Mihael Ferić, Zvonimir Toldi i Krešimir Šimić). Smotra dobiva i unaprijed tiskani program sa zapisima plesova, pjesama i običaja. Iako većina pokrajinskih smotri nije „opterećena problemom autohtonosti pa se u repertoarima nalaze i elementi novije muzičke i plesne tradicije“ (usp. Sremac 2008:238) ponajviše iz praktične potrebe omogućivanja nastupanja većem broju grupa, *Smotra folklora Slavonski Brod* od samih početaka inzistira na izvornosti programa. Poznavanje autentičnosti moguće je jedino uz dobro poznavanje lokalnih prilika, odnosno uz solidno izvršeno terensko i studijsko istraživanje (usp. ibid. 111) što su stručnjaci uključeni u organizaciju i činili. Mjesecima prije smotre obilazili su sela na području brodskoga Posavlja u kojima su postojale folklorne skupine. S njima su vodili razgovore i zajednički osmišljavali reprezentativan program za izvedbu na smotri folklora. Ta se praksa odvijala sve dok je stručni programski odbor imao mogućnosti obavljati takva istraživanja.

Domovinski je rat još više pojačao težnju vraćanju tradicijskim vrijednostima i kulturi, ali je i doveo do uvrštavanja starijih domoljubnih pjesama u repertoare smotri. Prisutna je i tendencija obnavljanja starih tradicija pa se tako slavonskobrodsko smotra od 1991. godine javlja pod nazivom *Brodsko kolo*⁶, što je jedna od priredbi na smotri, a predstavlja obnavljanje tradicije igranja kola na dan sv. Stipana, zaštitnika brodske župe. Novina je bila i nastupanje skupina koje nisu s područja brodskog Posavlja (usp. Ceribašić 1992:24). Od te godine smotra u organizaciji *Folklornog ansambla Broda* dobiva i novi vizualni identitet, a program se smotre širi i obogaćuje novim sadržajima (usp. Toldi 2004:22–23.). Tijekom cijele godine održava se deset velikih folklornih programa: smotra pučkih igrokaza u Sikirevcima, smotra folklornih pjevačkih skupina Slavonije, Baranje i Srijema *Alaj pjevam i pjevati znadem*, smotra dječjih folklornih skupina *Igra kolo maleno*, smotra folklornih pjevačkih skupina Brodsko-posavske županije u Donjoj Bebrini *Kad zapjevam i malo zagudim*, smotra crkvenog pučkog pjevanja, smotra koreografiranog folklora *To je zemlja Hrvatska*, smotra svatovskih zaprega *Bijelo biserje Slavonije*, smotra izvornog folklora Brodsko-posavske županije *Šokadijo sve ti je na glasu*, revija hrvatskih narodnih nošnji i izbor najljepše Hrvatice u narodnoj nošnji i hrvatska smotra svirača na tamburi samici u Donjim Andrijevcima *Oj samice drvo javorovo, ko te*

⁶ Od 1967. do 1969. godine uz smotru folklora održava se i priredba, odnosno prednatjecanje, zvana Brodsko kolo na kojima su birane djevojke u najljepšim narodnim nošnjama. Ideju je inicirao dr. Zvonko Benčević, utemeljitelj Đakovačkih vezova, a organizatori te „folklorno-turističke“ priredbe bili su Turističko društvo i Društvo naša djeca. Najljepše od sudionica bi nakon toga išle na sličan izbor na Đakovačkim vezovima. Tradicija „brodskog kola“ poznata je još od 18. stoljeća. Na glavom trgu bi se na sve veće blagdane – Svetog Stipana Kralja (zaštitnik župe, spomendan se slavi 20. kolovoza), Sveto Trojstvo i na Tijelovo, plesalo kolo poslijepodne nakon večernje mise. (Toldi 2004: 17–18, 23)

sviro, nikad ne bolovo (ibid.).⁷ Važnost različitih specijaliziranih programa leži u ideji o izbjegavanju stereotipiziranih modela predstavljanja reprezentativnih primjera lokalne glazbene i plesne baštine te o potvrđivanju raznolikosti folklornih tradicija (usp. Ceribašić 2008:16).

Smotra *Brodsko kolo* nije prošla nezamijećeno kod struke. Na 33. *Međunarodnoj smotri folkloru Zagreb* predstavljeno je 35. *Brodsko kolo* u okviru nedjeljne priredbe *Folklor Slavonije i Srijema* te uz reviju narodnih nošnji *Svila šuška, šlingeraj se širi*, a u crkvi sv. Katarine izveden je i program crkvenog pučkog pjevanja. U Klovićevim dvorima održana je izložba Muzeja Brodskog Posavlja *Dvoje leglo – troje osvanilo* te na istome mjestu i radionica *Suvremena izrada narodnih nošnji u Slavoniji i Srijemu* (usp. Toldi 2004:94). Stručnjaci su odobravali djelovanje *Brodskoga kola* od samih početaka. Posebno su pozdravili tematske smotre te njegovanje tradicijske kulture i narodnoga stvaralaštva toga dijela domovine (Zdenka Lechner i Manda Svirac, usp. Toldi 2004:106). Tako je, primjerice, Naila Ceribašić za *Brodsko kolo* 1998. godine rekla da je:

„jedna od najboljih manifestacija hrvatskog folkloru koja s jedne strane izrazito nastoji očuvati i obnavljati upravo starinski tradicionalni sloj, a s druge strane osjećati ovo vrijeme, što pokazuje izuzetan broj publike, jer oblikuje takve programe koji mogu naići na senzibilitet suvremenoga čovjeka istodobno ništa ne oduzimajući tradicijskoj kulturi. Smotra je pomno oblikovana zahvaljujući iznimnoj pomoći i zalaganju vaših domaćih stručnjaka koji surađuju s Brodskim kolom. Nikakvih primjedbi niti zamjerki nemam za Brodsko kolo, jer je to zavidno organizirana i stručno pripremljena smotra. Možda jedino treba razmisliti o izravnijem otvaranju publici, njenom većem uključivanju u programe (što imamo u Zagrebu, ali i na drugim svjetskim smotrama), možda kroz nekakve folklorne radionice i slično“ (usp. ibid.).

Zahvaljujući ulozi stručnoga odbora, *Brodsko kolo* postalo je atipična pokrajinska smotra folkloru. Za razliku od smotri na kojima se, osim sadržaja baziranog na tradicijskim kulturnim oblicima, nude i sadržaji koji na njima zarađuju (poput sajмова, koncerata i slično), *Brodsko je kolo* i nakon proširivanja sadržaja na desetak programa tijekom godine, ostalo pri njegovanju tradicije. No, zadovoljava li njegovanje tradicije suvremene festivalske potrebe? Nije strana činjenica da je posjetitelja na ovoj manifestaciji, posebno na centralnom događanju u lipnju, svake godine sve manje, a isti slučaj je i s folklornim skupinama. Je li problem u zasićenju tradicijom ili manjku popratnoga

⁷ Važno je napomenuti da su i pojedini popratni programi, poput smotre svirača na tamburi samici, imali svoje kratke programske knjižice koje su također donosile etnografske tekstove, ali zbog opsega istraživanja, nisu analizirani.

folklornog sadržaja kojega je i Ceribašić 1998. godine predložila, a i manjku sadržaja koji nije nužno vezan uz smotru poput gastronomske ponude, koncerata komercijalne glazbe, sadržaja za djecu, a na kojega struka nevoljko pristaje na drugim smotra poput *Dakovačkih vezova*? Naravno, ne smije se ignorirati ni činjenica da su *Dakovački vezovi* nastali u turističke svrhe, čemu *Brodsko kolo* nikada nije težilo. Također, postavlja se pitanje je li organiziranje niza manjih smotri tijekom godine uzrokovalo i rascjepkavanje publike koja je pratila samo određene događaje. To su samo neki od problema o kojima organizacijski, a i stručni odbor treba odgovoriti ako im je u interesu daljnji opstanak ove smotre. Veliki pečat na ovoj smotri ostavio je upravo stručni odbor, nekad više, a nekad manje uspješno. Biti etnolog na smotri folkloru ponekad se čini kao dvosjekli mač, a kakve je zaključke donijela hrvatska etnologija o toj problematici, odgovorit će naredno poglavlje.

2.1. Etnolozi i smotre folkloru

Još od djelovanja Seljačke sloge, na području smotri folkloru dvadesetih godina prošloga stoljeća u organizaciju su bili uključeni etnolozi. O njihovom djelovanju i istaknutim pojedincima detaljno su pisali Naila Ceribašić (usp. 2003) i Stjepan Sremac (usp. 2001). Posao priređivanja smotri, koji su do sredine tridesetih godina obavljali glazbenici, preuzeli su „narodnoznanstveni stručnjaci (etnolozi-etnografi), kojima je struka upoznavati i proučavati cijelu narodnu kulturu“ (Bratanić 1941:22, prema Zebec 2008:46). Bratanić je već tada uočio da najveću vrijednost nose smotre na najmanjim i najudaljenijim selima koje su organizirali seljaci, odnosno kultura *duše i srca* koju Seljačka sloga osobito mora pripaziti od napasti moderne civilizacije. Također, i za zagrebačku smotru je zaključio da nosi značaj *parade*, a potrebna je iz drugih razloga – na njoj nastupaju najbolji s manjih smotri (usp. Bratanić 1941:38–40, prema *ibid.*) koji su dolazili čak i iz najudaljenijih krajeva što govori o značaju koji su sudionici pripisivali toj smotri.

Na koji su način etnolozi dobili legitimaciju među seljacima te kako se stvorila suradnja? Središnjica, to jest, obrazovana organizacija središnje smotre u Zagrebu, oblikovala je kriterije reprezentativnosti i prema njima odlučivala što je narodno, nacionalno, starinsko i lokalno, a što je uvezano i nepoželjno u narodnoj kulturi (usp. Zebec 2008:46–47.). Posebna pažnja posvećivala se nošnji koja je, prema Brataniću (usp. 1941:17), morala biti izrađena u potpunosti kod kuće ili u selu. Proglasi s tekstovima takve tematike utjecali su i na manje seoske smotre koje se organiziraju od sredine tridesetih godina pa se stvaraju određeni kanoni prema kojima se skupine pripremaju, a zatim i prezentiraju na smotri. Stručnjaci su smatrali da netaknutu i prirodnu seljačku kulturu treba

predstavljati u javnosti kao doprinos svjetskoj kulturi, a kod obrazovanih je važno upoznavanje s tom kulturom, ali i da od smotre najviše koristi ima znanost etnografija (ibid. 37–46.). Smotre folklor nastale šezdesetih godina uvelike su se oslanjale na slogaške smotre seljačke kulture iz tridesetih godina pa su nerijetko oslonac pri organizaciji tražili u etnolozima čiji su pristupi od samih početaka velikim dijelom temeljili na subjektivnim vrijednosnim orijentacijama (usp. Ceribašić 2003:163). Važnu ulogu u organizaciji te selekciji repertoara odigrava struka, odnosno netko izvana, što rezultira novim kontekstom života tradicije, odnosno upravljanjem, selekcijom i redukcijom. Opasnosti takvih postupaka pak rezultiraju selektivnom tradicijom koja vodi u tradicionalizam kojemu je posljedica ograničen i klišeiziran program, stoga stručni i umjetnički odbori festivala nastoje mijenjati kriterije i pronalaziti nove pristupe predstavljanja tradicije prilagođene suvremenom trenutku (usp. Marošević 2008:256).

Stručni odbor smotre folklor u Slavonskom Brodu obilazio je folklorne skupine mjesecima prije smotre kako bi s njima odabrali repertoar koji će izvesti na smotri. „Ljudi su bili sretni što im je netko došao i ukazao i pokazao što valja i ne valja“, zaključio je u razgovoru Toldi, napomenuvši da je svrha obilazaka bila smanjivanje ponavljanja pjesama i plesova, a i narodnih nošnji na smotri jer su folklorne skupine već i tada imale „šablonske izvedbe“. Osim toga, u suradnji s folklornim skupinama istraživali su i na scenu postavljali običaje koji nisu bili prije izvedeni te organizirali etnografske izložbe usmjerene na različite oblike narodnoga rukotvorstva. Stručni odbor poticao je i ukidanje natjecateljskog karaktera koje je „sijalo zlu krv“ među skupinama. Međutim, kako se osnivalo sve više društava na području županije, pothvati obilaska (i to na dobrovoljnoj bazi) svih skupina postali su neizvediva ideja pa se uvid u rad skupina dobivao kroz manje seoske smotre koje su bile osnivane devedesetih godina. Javna praksa hrvatskog folklor je u koncepcijama, pristupima, htijenjima i usmjerenjima devedesetih godina bila pluralističnija nego prije, a izgubila je „ozbiljnost“ što ju nosi čvrsta organizacijska i prosudbena struktura. Iako je Vitez (usp. 1999:276, prema Ceribašić 2003:291) predložila stvaranje tijela ili centra koje bi sustavno brinulo o očuvanju i prezentaciji tradicijske kulture te različitim suradnjama s ministarstvima i institucijama poticalo djelatnosti poput istraživanja do primjene etnoloških znanja u odgoju, obrazovanju, kulturi, turizmu i ostalim gospodarskim granama, Ceribašić ne vjeruje da bi „takvo tijelo moglo promicati pluralizam i emske kategorije te propitivati implikacije vodećih teorijskih načela te razvijati refleksivnu svijet o načinima predstavljanja lokalnih zajednica i njihovih tradicija“ (usp. ibid. 291). Prijeporna pitanja hrvatske javne prakse folklor ne odnose se na to što se izvodi nego tko su dopustivi nositelji tradicije i njezini

ovjereni poznavatelji. Suvremene smotre folkloru i dalje ustraju na starijem sloju tradicijske glazbe, ali upitno je da samo seoske folklorne skupine imaju pravo na tradiciju i da konačne sudove o tome što su stariji slojevi tradicijske glazbe donose stručni voditelji skupina u suradnji sa stručnjacima smotri. Ceribašić smatra (usp. *ibid.* 299) da stručnjacima ne bi trebala pripadati završna riječ u pitanjima starinske tradicije jer se njihovo znanje, u najboljem slučaju, odnosi na poznavanje pisanih izvora o narodnoj kulturi 19. i 20. stoljeća. Starinska tradicija i negdašnja praksa nisu istovjetne pa bi oni trebali pomoći samo u približavanju informacija folklornim grupama, a njihova je samoinicijativa o tome kako će se predstaviti, što će odabrati te smatrati *izvornim*. Etnolozi bi trebali pomoći u izbjegavanju banalizacije, uniformnosti i estradnom prikazivanju folkloru što nerijetko nameću „nedovoljno upućeni glazbeni voditelji i koreografi“, zaključuje Manda Svirac u raspravi o folklornim manifestacijama (2001:174). Brojni su stručnjaci u raspravi iznijeli svoje mišljenje o nedovoljnom valoriziranju stručnjaka te pretvaranju smotri folkloru u promidžbene, političke, gospodarstvene, a najmanje smotre folkloru, odnosno eksploatacije kulturne baštine u svrhe na koje stručnjaci ne mogu utjecati. Iako se u raspravi spominju i popratni sadržaji smotri poput igraonica, radionica i sajмова, zaključeno je da su to njezini neizostavni dijelovi (*ibid.*) jer su smotre mjesta na kojima su se prepletale te sve silnice. Zaključci rasprave zalažu se za promicanje kulturne baštine smotrama i sprječavanjem nekontroliranog korištenja baštine na tržištu, stvaranjem stručnoga tijela u okviru HED-a, osnivanjem vijeća za kulturu u sklopu Ministarstva kulture koje bi kontroliralo vrsnoću programa i financija (novčano podržavati samo programe koje potpisuju ili preporučuju stručnjaci) i snimanjem emisija o etnološkim problemima kako bi se širu javnost upoznao s etnologijom kao znanost (ibid. 175).

Iako se mišljenje struke o vlastitoj ulozi na smotrama folkloru nakon niza rasprava promijenilo, neupitni su autoritet i važnost stručnoga odbora u organizaciji *Brodskoga kola*. Utjecaj strategija stručnih odbora u organiziranju smotri folkloru nije nepoznat i nužno loš. Međutim, kada se mišljenje, ovisno o trenutku i položaju pojedinca iz struke, ali i izvan nje, nameće stručnoj i kulturnoj javnosti, s vremenom se oblikuju pojedini kanoni i stereotipi. Oni se ponavljaju unutar struke i javnoga mijenja pa se postavlja pitanje o čijoj autentičnosti je riječ (usp. Zebec 2002:107) i čija autentičnost se predstavlja. Iz današnje perspektive, moglo bi se reći da je biranje reprezentativnih i autentičnih dijelova baštine određenog lokaliteta bilo problematično, no s druge strane, vršeći obilaske terena, folklorne skupine nisu dobivale samo moralnu podršku, već i priznanje za svoje djelovanje. Stručni je odbor *Brodskoga kola* razgovorima s posljednjim nositeljima tradicijskog sloja, koje je folklorna skupina sceni smotre predstavljala, ne samo dobio vrijedan etnografski materijal, već i dao povratnu

informaciju folklornoj skupini o legitimnosti njihove prezentacije na sceni, kao i o „najoriginalnijim“ dijelovima njihove baštine koja je bila snažan marker njihova identiteta.

3. PREDSTAVLJANJE ETNOGRAFSKE BAŠTINE KROZ PROGRAMSKE KNJIŽICE I KATALOGE IZLOŽABA

Iščitavanje i analiza sadržaja programskih knjižica iznjedrilo je tri teme koje će se obraditi ovim istraživanjem: vizualni identitet smotre, uvodni tekstovi i etnografske teme. Te tri komponente, osim što su dominantne u programskoj knjižici, međusobno se i isprepliću - vizualni identitet vezan je i uz etnografske teme, a uvodni tekstovi nam pak otkrivaju namjere organizatora, to jest ciljeve smotre, koje su vezane i uz sam proces odabira popratnih etnografskih tema. Ovim istraživanjem pod pojmom etnografske teme, u analizi programskih knjižica, podrazumijevaju se elementi koje je stručni odbor odabrao za prezentaciju, a od kojih su najzastupljeniji notni zapisi pjesama i plesova, opisi izvedbe plesova i kinetografi, fotografije sa smotre ili osoba u narodnim nošnjama te opisi običaja ili rukotvorina.

Programske knjižice popratni su tiskovni, a ujedno i vizualni materijal smotre od 1976. godine, a u njima su publicirani rasporedi svih programa u okviru *Smotre folkloru Slavonski Brod*, prigodni etnografski tekstovi, notni zapisi, tekstovi pjesama i opisi plesova, fotografije s terena i sa same manifestacije, a ponekad i tekstovi popratnih etnografskih izložbi.⁸ Do godine 1981. izdavač programskih knjižica je Samoupravna interesna zajednica kulture općine Slavonski Brod, zatim Savez kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod, a od 1991., kada smotra mijenja ime u *Brodsko kolo*, izdavači su Folklorni ansambl Broda te u nekoliko navrata Turistička zajednica županije. Osim njihove dokumentacijske i etnografske vrijednosti, iz njih se može iščitati i način na koji se smotra vizualno i tekstualno predstavljala publici putem medija programske knjižice. Notne zapise zapisivali su Mihael Ferić, Đuro Ivanković, Nikola Novosel i Antun Baćo, kinetografe i opise plesova Snježana Missoni, a običaje je zapisivao Zvonimir Toldi. Fotografije u programskim knjižicama u vlasništvu su Muzeja Brodskog Posavlja kojima je ta institucija predstavila svoj etnografski fundus široj javnosti. Muzej je svoj fundus predstavljao i kroz popratne etnografske i likovne izložbe koje su gotovo svake godine bile organizirane u sklopu smotre. Nerijetko su izložbe postavljane u suradnji s folklornim skupinama pa bi, osim izložaka iz fundusa, bili izloženi i primjerci u osobnom vlasništvu.

Zorica Rajković je u prikazu programske knjižice sa smotre iz 1980. godine uočila da nedostaju cjeloviti podatci o zabilježenoj građi (zapisivač tekstova pjesama, vrijeme i mjesto zapisivanja, kazivači), no dala je pohvalu publikaciji kao dokumentu o jednoj folklornoj priredbi te o

⁸ Programske knjižice nisu paginirane pa će kao referenca u daljnjem tekstu biti navedena samo godina.

građi koju objavljuje (usp. 1981:387). Naila Ceribašić⁹ (usp. 1992:19–25) je analizirala nekoliko programskih knjižica¹⁰ s fokusom na izvedbene točke folklornih skupina. Analiza je pokazala frekventnost pojedinih glazbenofolklornih vrsta, ukalupljenost izvedbi, ali i posebnosti. Tako je uočila četiri vrste izvedbenih točaka: prikaz običaja, pjesma, pjevano kolo (bez instrumentalne pratnje) i jedno kolo ili splet kola uz pratnju. Osim toga, analiza je pokazala da se „*ispletanjem* tradicijskih napjeva i plesova kako glazbenih strukturnih predložaka oblikuju nove, predstavljачke smislene cjeline, različite od onih u (nekadašnjoj) svakodnevnici“ (ibid. 21). Problem nastaje kada skupine i nakon niza nastupa ne napuštaju postavljeni model na osnovu kojega one oblikuju i njeguju mit o izvornosti koji izvode. Autorica naglašava da se kod izvedbi na smotrama „doista radi o tradicijskoj glazbi i plesu kao predlošku te o površinskoj sličnosti oblika koji pripadaju sasvim različitim kontekstima pa onda i različitim smislenim cjelinama“ pritom pri kontekstima misleći na, s jedne strane kontekst smotre, a s druge strane povijesnost izvora o nekadašnjem životu glazbenofolklornih pojava i dijelom prakse današnje svakodnevice (ibid. 22).

Iz programskih se knjižica, osim odabrane tri komponente, može iščitati nekoliko različitih diskursa, a jedan od svakako upečatljivih odražava politiku socijalističkoga razdoblja. Sveprisutna politizacija, o kojoj neće biti puno govora u ovoj analizi jer je za nju potrebno istraživanje većega opsega koje bi moglo donijeti kvalitetne zaključke, doticala se i smotre folklora u Slavonskom Brodu. Najviše se očitovala u povodima održavanja smotre te pjesmama i plesovima koji su zabilježeni u programskoj knjižici, a izvedeni su i na sceni. Analiza repertoara izvedbi na sceni nije uža tema ovoga istraživanja, pa će utjecaji politizacije biti spomenuti u analizi uvodnih tekstova gdje su se ispreplitali s ciljevima i ideologijom smotre te u analizi etnografskih tema.

3.1. Vizualni identitet smotre i programske knjižice

Najuočljiviji dio programske knjižice u formatu kvadrata je njezin vizualni identitet. Znak smotre predložen je 1973. godine, kada je ostvarena suradnja Muzeja i Smotre, još i prije nego što su programske knjižice bile njezin sastavni dio (usp. Toldi 2004:23). Muzejski etnolog Toldi za vizualni identitet predložio je motiv kola s vunjenih narukvica *štikli* iz fundusa muzeja (prilog 1). Jednostavno, a ipak upečatljivo rješenje sastojalo se od crvene podloge s crvenim točkicama koje su stvarale obris tijela djevojaka koje su se držale za ruke i stvarale kolo. Isto rješenje, ali na žutoj podlozi, poslužilo

⁹ Bila i u stručnom odboru

¹⁰ Za godine: 1980., 1981., 1982., 1988., 1990. i 1991.

je i za naslovnicu zbornika, već spomenutog, 23. kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije koji se održao u Slavonskom Brodu 1976. godine.

Vizualno rješenje kola sa *štikli* krasilo je i pozivnice, plakate i diplome, a zadržalo se do 1991. godine kada je prihvaćen novi znak, motiv bijele *šlinge* s marame *čoška/kaluta*, također iz fundusa Muzeja (prilog 2). Likovno rješenje plakata i diploma izradio je dizajner Boris Ljubičić iz Zagreba. Kockice hrvatskog grba, crvene i srebrne boje, uzeo je kao podlogu na bijeloj *šlingi*, a iznad je bio natpis *Brodsko kolo smotra folklor Brodskog Posavlja*. Ostali propagandni materijali, uključujući i programske knjižice, imali su samo *šlingu* na plavoj podlozi, a iznad je „razigranim“ crvenim slovima pisalo *Brodsko kolo*, a od 1998. godine plakati i diplome su prilagođeni ovom rješenju (ibid.).

Od 2007. godine, kada se mijenja format knjižice, na naslovnoj strani ostala su samo crvena „razigrana“ slova pri vrhu. U sredini je bila fotografija kola jedne od folklornih skupina koja je nastupala prijašnjih godina, a ispod nje naziv *Smotra folklor Slavonski Brod* s odgovarajućom godinom. Pri dnu se nalazi obojeni shematski prikaz djevojaka u radnoj narodnoj nošnji koje plešu kolo, a desno od toga je maleni kvadrat s bijelim *čoškom* na plavoj podlozi koji sadrži i logo organizatora smotre - *Folklornog ansambla Brod* (prilog 3).

Iako shematizirani i jednostavni, vizualni identiteti bili su upečatljivi i prepoznatljivi, što im je i bio glavni cilj. Odabir motiva s dijelova narodnih nošnji, *štikli* i *čoška/kaluta*, svjedoči o odabiru tradicijskih oblika koji su za zajednicu vrijedni čuvanja, a nose pečat izvornoga i autentičnoga. Osim toga, navodi i na promišljanje o izdvajanju etnografskih motiva iz njihova konteksta te o višestrukoj primjeni u suvremenosti. Motiv kola sa *štikli* podsjećao je na tradiciju plesanja kola na *kirvaj*, a i nagovijestio je imenovanje bezimene smotre folklor 1991. godine u *Brodsko kolo*. Promjena naziva smotre velika je promjena identiteta, a zahtijevala je promjene i na drugim poljima poput vizualnog identiteta s motivom *čoška/kaluta* koji je prisutan i dan danas.

3.2. Uvodni tekstovi programske knjižice

Prve godine izdavanja programskih knjižica bile su formativne u smislu koncepcije i cilja smotre, a i samoga sadržaja programskih knjižica. Uvodni tekstovi su se s godinama reducirali da bi na pragu tisućljeća u potpunosti nestali iz programske knjižice. Autori tekstova su samo u pojedinim slučajevima bili potpisani pa se ne može sa sigurnošću iščitati radi li se o tekstu osobe iz organizacijskog ili stručnog odbora smotre. Međutim, njihov sadržaj nam daje u uvid uplitanje politizacije, odnosno suvremenosti, u cilj i svrhu smotre folklor koja se bazirala na izvornosti

pjevačkih, plesnih pa i običajnih praksi na području brodske Posavine. Već prva programska knjižica iz 1976. godine kada je Slavonski Brod bio domaćin 23. kongresa Udruženja saveza folklorista Jugoslavije u uvodnom tekstu potiče sudionike kongresa, odnosno „najistaknutije folklorne stručnjake“ (usp. Samoupravna interesna zajednica kulture Općine Slavonski Brod, 1976:s.p.), na razmišljanje o tada aktualnim pitanjima na koje će 13. *Smotra folklor Slavonski Brod* pokušati dati odgovor. Ta se pitanju tiču problema usavršavanja stručnih kadrova, koreografa, zapisivača, obrađivača i drugih, zatim načina i postupaka za pronalaženje novih izvornih pjesama, plesova i običaja kojima će se upotpuniti program izvornih folklornih skupina te problematiku koreografskih zahvata i stilizacija u sredinama gdje izvorna pjesma i ples ne egzistiraju, a postoji želja za time. Postavlja se i pitanje jesu li izvorne grupe i KUD-ovi dovoljna snaga koja se svojom programskom orijentacijom mogu suprotstaviti širenju „kiča i neukusa (ibid.)“ te kako spriječiti njihov utjecaj na izvorni folklor. Osim toga, potiče se i sprječavanje bezobzirne trgovine etnografskom baštinom. Odgovori na ta pitanja najviše bi trebali pomoći radu KUD-ova kojima će stručnjaci moći pružiti bogatije sadržaje rada. Knjižica donosi detaljne opise programa koje su izvele folklorne skupine, a uključuje povijest rada skupine, opis nošnje te tekstove svih pjesama koje su izvedene na sceni. Koncept izvornosti, o kojem je pisano ranije u tekstu, najbolje se očituje u prvome većem tekstu povodom smotre 1977. godine. U uvodnom tekstu Ivo Marković, član odbora smotre, piše da će manifestacija „iznijeti na svjetlo dana ono najbolje što imamo u našoj folklornoj baštini“ i „pokazat će da se s mnogo poštovanja i ponosa odnosimo prema kulturnim tekovinama naših predaka“ (Lakić, 1977:s.p.). Tradicijska kultura koja „u životu našeg naroda ima izuzetnu važnost“ i koja će „kroz pjesmu i igru oživjet minule dane naših baki i djedova“ jer „narod bez tradicije nije narod“ (ibid.), gotovo je identično poimanju narodne kulture 30-ih godina. Tekst idilično opisuje sela brodske Posavine pomoću etnografskih motiva kao što su bijele seoske kuće, šljivici i narodne nošnje:

„nanizana poput lanca od Lužana do Vrpolja, čije karike su bijele seoske kuće utisnute u svoje zelene šljivike i voćnjake tako će i povorka učesnika Smotre biti prekrasan đerdan satkan od narodnih nošnji razdraganog i raspjevanog svijeta, okićenih zlatom lijepih djevojaka i momaka, snaša i veselih tamburaša“ (ibid.).

te nastupe folklornih skupina:

„Kroz našu mladost, vedru slavonsku pjesmu, cilik žica sa tambura, vrisak djevojaka i nemirne mladosti, vratit ćemo se prošlosti s ljubavlju i poštovanjem i tihom sjetom koju budi

dodir sa starinom iz koje buja jedan novi život, čvrsto vezan uz prošlost i svoju lijepu zemlju“ (ibid.).

Međim, nasuprot tom idealizirajućem narativu stoji posveta 85. rođendana tadašnjeg predsjednika Josipa Broza Tita i 40. godišnjice njegova dolaska na čelo KPJ: „(KUD-ovi Općine Slavonski Brod) žele da na dostojan način proslave jubileje najvećeg sina naših naroda, koji je cijeli svoj život uložio za progres Jugoslavije i slobodu njenih naroda i narodnosti“ (ibid.). Politička obojanost smotre kasnijih godina nije se snažno iskazivala u narativu uvodnoga teksta već kroz posvete smotri političkim događajima nakon Drugoga svjetskoga rata i izvedbama pjesama iz toga perioda. Tada su na nekoliko stranica programske knjižice tiskani stihovi i notni zapisi posvećeni Josipu Brozu Titu. Njima su se slavili Titovi politički i vojni pothvati, veličalo ga se kao „narodnog heroja“ i „vođu radnoga naroda“ kojega su „dobili u krvi“, a shodno time veličao se i rad kojim se doprinosilo postojanju, a i opstojanju komunizma kao političkog sustava.

Sljedeće dvije godine, 1978. i 1979., u uvodu stoji da je smotra „stalan oblik njegovanja tradicijske kulture i živog narodnog stvaralaštva“ i „snažan poticaj svjesnom čuvanju i razvijanju naslijeđenog kulturnog blaga“ te „pruža uvid u rezultate jednogodišnjeg rada kulturno-umjetničkih društava“, a osim toga prikazuje i „raznoliku folklornu baštinu našeg zavičaja i narodno stvaralaštvo još uvijek prisutno u našoj svakodnevnici“ (Lakić, 1978:s.p.). Njegovanje tradicijskih elemenata prisutnih u suvremenosti, mahom narodnoga rukotvorstva izrade i ukrašavanja odjeće, pokazalo se u kasnijim godinama kao jedan od ključnih koncepata smotre, a (ne)izravno inzistiranje na tome njegovanju i održavanju dalo je velik doprinos održavanju nematerijalne baštine na području brodske Posavine. Iako bi takav princip vjerojatno bio uspješniji i uz radionice na kojima bi se tradicijske tehnike prenosile i na mlađe naraštaje, popratne etnografske izložbe, koje su nerijetko bile i putujuće, posjetiteljima su osvijestile prisutnost tradicije u suvremenosti. Već jedna od prvih izložaba *Djevojačka kitnja* (1978.) predstavila je zadnju generaciju djevojaka koje su se odijevale tradicijski. Osim nje, važno je spomenuti i izložbe kao što su *Svatovski peškiri – danas* (1985.), koja je tematizirala ukrašavanje i primjenu svadbениh ručnika u tome trenutku te u dva navrata izložbu sunčane čipke, *Motivi* (1990.) i *Sunčane čipke sela Sikirevaca* (2008.)¹¹, kojom se ukrašavaju različiti predmeti.

Početak osamdesetih godina mijenja se narativ uvodnih tekstova. Osim sintagmi kojima se potvrđuje legitimitet smotre, fokus se prebacuje na nedefinirana povijesna razdoblja koja su „bogata

¹¹ Predstavljena i na 11. Međunarodnom festivalu čipke u Lepoglavi

riznica“ (Ferić et al, 1980:s.p.) kulture. Smotrom se prikazuje „bogatstvo autentičnog narodnog izraza stvaranog na tlu ovog dijela Slavonije“, a ispunjena je „raznolikim sadržajima od kojih neki nose u sebi breme stoljeća, a sačuvani do danas, živi su zapis o našoj prošlosti“ (ibid.). Godine 1981. prijenos tradicije s koljena na koljeno slikovito je opisan kao „oblik očuvanja narodnog stvaralaštva prenošenog s pokoljenja na pokoljenje do naših dana, ogledalo originalnih nepatvorenih, neiskrivljenih kulturnih vrijednosti nastalih u narodu“ (Ferić et al, 1981:s.p.), a godinu kasnije organizatori smotre pozivaju i posjetitelje „da zajedničkim snagama istražimo i pokažemo raznolikost našeg duhovnog stvaralaštva“ (Ferić et al, 1982:s.p.). Iako su ovi tekstovi bili lišeni očite politizacije koja je bila prisutna u uvodnim tekstovima prvih programskih knjižica, repertoar izveden na smotri svjedočio je suprotno. Sveprisutna politizacija svakako je unosila vlastiti program u „izvorni“ program smotre folklor, a koji je bio izveden kao uvertira u folklorni program. Kao što je spomenuto, smotre su bile uglavnom posvećene političkim događajima, što je u nekoliko navrata naglašeno i na naslovnici programske knjižice (npr. 1985. i 1986. godine), a Radničko kulturno-umjetničko društvo (dalje: RKUD) *Duro Đaković* izvodilo je koreografirane spletove plesova i pjesama NOB-a, katkad u narodnim nošnjama toga područja, a katkad u radničkim odjelima te nošnjama „naroda i narodnosti SFRJ“. Koreografije RKUD-a je postavljala i Snježana Missoni, članica stručnoga odbora smotre. Sličan repertoar pjesama i plesova NOB-a izvodili su i KUD-ovi, s područja brodske Posavine, u narodnim nošnjama. Primjerice, KUD *Matija Gubec* iz Slavenskog Kobaša je 1978. godine izveo pjesmu *Slavonski smo mladi partizani* koja nije dio repertoara iz „minulih dana naših baki i djedova“ (Lakić, 1978:s.p.). Zanimljiv je i nastup Izvorne folklorne grupe Ravni kod Titovog Užica s kojom je grad Slavonski Brod bio partner, na smotri isključivo *izvornog folklor* brodskog Posavlja. Analiza (folklornog) programa izvedenog na smotri nije u fokusu ovoga istraživanja, no mogla bi doprinijeti istraživanjima utjecaja politizacije na festivale, odnosno u ovom slučaju prožimanja težnji organizacijskog i stručnog odbora. Nekoliko programskih knjižica sadrži i pjesme iz razdoblja Narodnooslobodilačke borbe čiji su notni zapis i tekst tiskani na crvenoj podlozi inače crno-bijele programske knjižice čime se naglašavala njihova važnost u kontekstu smotre. Opsežni narativi koji potiču na čuvanje i održavanje folklorne baštine na široj razini, ne samo kroz smotru u Slavskom Brodu (koja je pak bila prilika za njihovo prikazivanje čuvanja i održavanja), nestaju iz programske knjižice sredinom osamdesetih godina.

Utjecaj suvremene političke situacije na smotru folklor očit je u narativu programskih knjižica u poratnom razdoblju devedesetih godina čiji je autor Mihael Ferić, član stručnog odbora.

Osim što se naglašavaju samostalnost i neovisnost Hrvatske u oslobođenoj Brodsko-posavskoj županiji, ponovno se koristi narativ s kraja sedamdesetih godina kojim se potvrđuje legitimitet smotre kao „stalni oblik njegovanja tradicijske kulture i živog pučkog stvaralaštva“, ali i „snažan poticaj svjesnom čuvanju i razvijanju naslijeđenog kulturnog blaga“ (Ferić et al, 1991:s.p.). Međutim, ovoga puta je „kulturno blago i nasljeđe“ naglašeno kao „jedno od obilježja naše nacionalnosti“, a taj marker identiteta dodatno je potvrđen rečenicom: „Duh našeg naroda je neuništiv! Pa i za tako okrutnog i nemilosrdnog neprijatelja! Neka to zna i upamti!“ (Ferić et al, 1993:s.p.). U tome narativu iz 1993. godine upućuje se na ratna stradanja koja su se odrazila na rad folklornih skupina, ali i na ratne žrtve: „Mnogi nam se plesači, pjevači i svirači ne mogu pridružiti jer su u Hrvatskoj vojsci na braniku domovine, a neki i nisu više među nama“ (Ferić et al, 1993:s.p.). Jedan od posljednjih uvodnih tekstova, iz 1995. godine, gleda na smotru kao poticaj za rad folklornih skupina, to jest osnivanje novih i obnavljanje starih skupina, ali i kao pohvalu za kontinuitet onih na koje ratna zbivanja nisu utjecala. Od 1996. godine uvodni tekst nestaje iz programske knjižice.

Utjecaj politizacije na smotre folkloru nije nepoznanica, međutim valja ih promatrati kao odraz duha vremena i uloge organizacijskog odbora smotre bez kojega se ona ne bi održala. Svakako, ta tema je plodno tlo za daljnja istraživanja, posebno prisutnost repertoara nastaloga nakon Drugog svjetskog rata na smotri „izvornoga folkloru“. Ceribašić (usp. 2003:261–262) ih tumači kao utočišta razlomljenim identitetima multinacionalne države, no nestanak toga repertoara u ratnom razdoblju devedesetih godina otvorio je vrata za promišljanje o novim vrijednostima i traganju novoga nacionalnog identiteta. On se na *Brodskom kolu* djelomično realizirao rascjepkavanjem smotre na niz događanja tijekom godine čime se željelo pokazati postojanje više razina baštine i tradicije. Tako se osim pjesme, plesa i običaja brodskog Posavlja izvedenih na centralnom događanju, na scenu postavlja i koreografirani folklor iz cijele Hrvatske, pučki igrokazi, svatovske zaprege, revije narodnih nošnji, sviranje tambure samice i crkveno pučko pjevanje. Iako su narativi uvodnih tekstova nerijetko pozivali na čuvanje baštine koja se u tom diskursu definirala kao neiskvarena, stoljetna i izvorna, važna je ipak realizacija onoga što je napisano kao cilj smotre. Definiranje smotre kao poticaja za čuvanje i razvijanje naslijeđenog kulturnog blaga realizirano je terenskim istraživanjima stručnoga odbora kojima su se folklorne skupine upoznale s tradicijskim oblicima i eventualno posebnostima svoga lokaliteta, a koje su mogle nastaviti njegovati i prezentirati na sceni. Prezentacija na sceni, odnosno rezultat jednogodišnjeg rada folklornih skupina također je bio jedan od ciljeva smotre. U kojoj je to mjeri bilo (ne)uspješno prelazi granice ovoga istraživanja pa će zaključci o tome biti

preskočeni. Ono što je najvažnije bilo je prikazivanje narodnoga stvaralaštva još uvijek prisutnog u svakodnevicu. To nisu izvorni tradicijski oblici jer su se vremenom transformirali i prilagođavali društvenom kontekstu, ali održavanje tih oblika važno je za očuvanje identiteta zajednice. Njih je muzejski etnolog Toldi prezentirao izložbama koje je nerijetko radio i u suradnji s folklornim skupinama koje su te tradicijske oblike održavale na životu.

3.3. Etnografske teme

Najzanimljiviji je odabir etnografskih tema i način njihove prezentacije u programskoj knjižici. Prve godine izdavanja programskih knjižica bile su formativne ne samo u cilju i koncepciji smotre koji su se mogli iščitavati u uvodnim tekstovima, već i u odabiru etnografskih elemenata koji će u njima biti prezentirani. Prva će izdanja iz toga razloga biti nešto detaljnije obrađena kako bi se stvorio uvid u postupak koncipiranja koji se kasnije ustalio.

Prva knjižica iz 1976. godine pozornost je usmjerila na prezentaciju folklornih skupina i njihova nastupa - donosi kratku povijest skupine, opis nošnje u kojoj nastupaju, program te tekstove pjesama (bez notnoga zapisa). Godinu kasnije u publikaciji je korištena dokumentacijska građa Muzeja Brodskog Posavlja te tonski snimci i fotografije Smotre iz 1976. godine, a neke pjesme i plesovi zapisani u knjižici izvedeni su i te godine. Na kraju stihova narodnih pjesama zapisani su kazivači, godina njihova rođenja i lokalitet, međutim fotografije su bez opisa (prilog 4). Prikazani su dijelovi narodne poezije – zagonetke, izreke i popularni *bećarci*. Posebno su interesantni *bećarci* koji govore o suvremenim temama rada u tvornici, posebno Agrokombinatu *Jasinje*, koji je bio i pokrovitelj te lokalnoj tvornici *Đuri Đaković* i inozemstvu:

Pitaju me kojeg sam zanata, berem grožđe Agrokombinata.

Ala imam mladog majstorčića, u tvornice Đure Đakovića.

Diko moja u drugoj državi, makar mi se na radio javi.

Lolo moja i ja nešto vredim, nosim mini da robu uštedim.

Iste te godine, održana je i izložba *Djevojačka kitnja* koja je prezentirala *ponovu*, to jest novu odjeću koju je djevojka dobivala u adolescentskom razdoblju za različite prigode (veći blagdani, *kirvaj*). Vrlo bogat vizualni materijal kataloga donosi niz fotografija djevojaka koje su tada nosile tradicijsku odjeću i koje su se baš te godine *ponovile* u nju.

Na smotri 1978. godine održan je tematski program vezan uz etnografa Luku Ilića Oriovčanina (1817.–1878.) i njegovo djelo *Narodni slavonski običaji* iz 1846. godine kojim je „ostavio vjernu sliku

narodnog života slavonskog sela sredinom prošlog stoljeća“, a smotra će nastaviti „Oriovčaninov rad pravilno vrednujući narodno stvaralaštvo ne dopuštajući da padne u zaborav.“ U programskoj knjižici prikazana je njegova biografija te dvije pjesme iz sredine 19. stoljeća. Ostali običaji u knjižici opisani ukratko, a donose informaciju o sadržaju, akterima, vremenu održavanja te značenju. Posljednje se interpretira u duhu kulturno-povijesne etnologije dominantne na našem području do sedamdesetih godina. Zapis je vremenski definiran, no opis je gotovo povijesni, u duhu Gavazzijeva pristupa u djelu *Godina dana hrvatskih narodnih običaja* (1939). Toldi je običaj *kićenja bunara* u Gundincima iz 1978. godine interpretirao kao „(vjerovanje) da obnovljeno mlado zelenilo sadrži vitalnu snagu, koja se može prenijeti na dom i sve živo u njemu“ no napominje da je to značenje „izgubljeno, pa je taj običaj samo dječja zabava“, a u toj konstataciji može se iščitati njegovo praćenje suvremenih etnoloških strujanja. Iako je znanost napustila takav pristup i fenomene promatra u suvremenom društvenom kontekstu, funkciji i povijesnim promjenama, laicima pažnju privuku tekstovi s interpretacijama. Neki od opisanih običaja (prilog 5) su primjerice *svatovska grana* (Trnjanski Kuti, 1968.), *bušari* (Stari Perkovci, 1974.) i *vinčac* (Velika Kopanica, 1978.). Ono što je posebno interesantno su shematski motivi za šaranje jabuka voskom. Shematski motivi važan su dio programske knjižice jer pridonose konceptu održavanja narodnog stvaralaštva još prisutnoga u svakodnevicu, odnosno možemo ih interpretirati kao prilog uputama (opisima određenih pojava narodnog stvaralaštva). Te godine popratna izložba nosila je naziv *Muške narodne nošnje brodskog Posavlja*. Za razliku od izložbe iz 1976. godine, fotografije su većinom bile iz prve polovice 20. stoljeća, a uz njih su priloženi i shematski prikazi odjeće.

Godine 1979. započeo je niz smotri tematskoga sadržaja. Iako tematski pristup daje mogućnost razumijevanja konteksta tradicijske glazbe i plesa, što ujedno omogućuje i dulje te šire poznavanje određene kulturne forme (usp. Vitez 2008:113), jedan od najtežih zadatak u čuvanju folklorne baštine upravo čuvanje i zaštita običaja (usp. Lozica 2008:241–249 [1985.]). Običaji izvan svog konteksta mijenjaju prirodu, a čuvati običaj u kontekstu znači vrlo često i zaustaviti povijesni proces. Pitanje inscenacije uključuje još nekoliko problema. Običaji sadrže mnoge elemente predstavljanja, ali su kao cjelina snažnije vezani u životnom kontekstu i njihovo postavljanje na scenu, s dominantnom estetskom doradom, osjetit ćemo kao glumu (ibid. 248). Ipak, praksa tematskih smotri bila je inovativna u prezentaciji folklorne baštine na sceni, što je s oduševljenjem prihvatila i struka, ali o takvom pristupu više se raspravljalo koncem devedesetih kada je MSF ZG započela s praksom tematskih smotri. Te 1979. godine smotra je bila posvećena običajima uz poslove koji su u

programskoj knjižici bili prezentirani fotografijama raznih rekvizita potrebnih za rad s lokalnim nazivima (*preslica, greben, lopar, otavnjak*) te pjesmama koje su pratile rad (*Žito žele ja i moja želja* [Sibinj], *Kosci kose livadu zelenu* [Zadubravlje]). Obradena je tema *ižimače*, drvene naprave za gnječenje i cijedenje voća, koja je bila sačuvana u tri sela broetskoga Posavlja te zanimljiva tema proizvodnje kreča u krečnoj peći u selima na obroncima Dilja. Zapisani su i bećarci vezani uz poslove, od koji se pojedini mogu interpretirati i kao kritika socijalističkoga društva:

Ja i dika išli za svinjama, cilo selo gledalo za nama.

Pitaju me kojeg sam zanata, češem krave Agrokombinata.

Programska knjižica iz 1980. godine donosi i prijevode kraćih etnografskih tekstova (opisi uloga i rekvizita) na njemački jezik, a središnji tekst o svadbenim običajima, koji su bili tema smotre, nije preveden. To je ujedno i jedini prijevod programske knjižice. Tematski tekst u kratkim crticama opisuje svadbene običaje na tom području s naglašenim posebnostima u pojedinim selima. Fotografije prate središnju temu, a prikazuju uglavnom rekvizite (svatovski kruh, *čutura, čaušev štap*) i uloge u svadbi (*đever i đeveruša, kuvači i kuvačice, čajo*). Izneseni su i shematski prikazi ukrašavanja prekrivača *ponjava* (prilog 6). Etnografska izložba *Svilogojstvo* te godine nije pratila temu smotre. Njome se nastojalo prikazati postupak izrade svile - od opisa manufakturne koje su se time bavile, uzgoja dudovog svilca i odmatanja čahura pa do konačnog produkta. Toldijevi izvori su povijesni dokumenti, a opisuje postupak izrade, ukrašavanje i izradu odjeće od svile, uz ilustracije pomagala i konačnih produkata. Povijesni dokumenti pomogli su mu za praćenje fenomena svilogojstva u broetskom kraju, posebnosti arhitekture pogona za obradu svile te utjecaj manufakturne proizvodnje svile u broetskim selima.

Godine 1981. tema su bili proljetni običaji, no etnografski tekstovi ne prate temu smotre. Uz izložbu *Narodno posuđe* u programskoj knjižici nalazi se niz fotografija posuđa te motiva za rezbarenje. Ova programska knjižica donosi kratke etnografske tekstove o ukrašavanju dukatima (sa shematskim prikazima vezivanja), kalupima od olova i kositra koji su služili uglavnom za lijevanje nakita i shematskim prikazima motiva te o dječjem glazbenom instrumentu *klepetaljci* koja se izrađuje od češljugovine. Svi tekstovi ilustrirani su fotografijama.

Smotra folkloru 1982. tematizirala je maskiranja i šale, ne samo za vrijeme poklada nego i za vrijeme svinjokolja, svadbi, a piše i da „riznica narodne kulture sadrži još mnogo toga neviđenog na našim smotrama pa je na svima nama da zajedničkim snagama istražimo i pokažemo svu raznolikost našeg duhovnog stvaralaštva“ (usp. Ferić et al. 1982:s.p). U programsku knjižicu, uvršten je tekst

popratne izložbe *Ukrašavanje ogledalcima* s odgovarajućim fotografijama i shematskim prikazima načina prišivanja ogledalaca na odjeću.

Dvadeseta godišnjica smotre, 1983. godine, u programsku knjižicu unijela je kratak pregled dotadašnjeg programa s popisom događanja u okviru smotre te sudionicima. Folklorne skupine su na njoj izvele „najuspjelije točke“ svoga dotadašnjeg repertoara, a te točke popratili su i zapisi pjesama i kola u programskoj knjižici. Obljetničke su publikacije (1983, 2004), osim potvrđivanja legitimiteta smotre, uvele i važne dokumentacijske elemente. Naime, na jednom su mjestu izlistani svi nastupi čije su sastavnice (repertoar, voditelji, *počimalje*, nošnja) razlomljene i popisane. Godine 1983. prvi je put održana i dječja smotra pa su u knjižicu uključeni i opisi dječjih igara, pjesama i plesova. Sumiranje podataka prikazano je i četrdesetu godišnjicu smotre u posebnoj publikaciji.

Na smotri 1984. godine u programima KUD-ova prvi je put izvedeno i više kola koja ne pripadaju ovoj regiji kao što su *rokoko*, *kukunješće*, *sirota*, *đurđevka*, *kolenike*, *čarlama*, ali je u programskoj knjižici naglašeno da su izvedena „jer su godinama prihvaćena i udomaćena“ (usp. Ferić et al. 1984:s.p.), a za neka su prikazani čak i notni zapisi. Tema izložbe je bila *Malo narodno pokućstvo* kojom je obrađena tema malog pokućstva karakterističnog za to područje. Radi se o manjim predmetima izrađenim od drveta do „evolucije unutrašnjeg uređenja seoske kuće“ (ibid.) na prijelazu u 20. stoljeće (prilog 7).

Sredinom osamdesetih godina iznošenje sadržaja u programskoj knjižici se ustaljuje s povremenim izmjenama koje ne narušavaju koncept. Obavezan je popis programa i njihov sadržaj, a iznose se notni zapisi i tekstovi pjesama te opisi kola i kinetografi koja se izvode na smotri (prilog 8). U knjižici se nalazi kratak tekst o aktualnoj etnografskoj izložbi. One su se usmjerile na predstavljanje narodnih rukotvorina, ponajviše tekstila, iz fundusa muzeja ili u suradnji s folklornim skupinama te pojedincima iz određenih lokaliteta. Fotografije etnografskog sadržaja uglavnom prate izložbu, a rezultat su ili terenskog istraživanja ili su fotografirane na prijašnjim smotrama. U nešto manjem opsegu su opisi običaja, *bećaraca* i pjesama koji su od početka dominirali sadržajem programske knjižice pa bi se moglo zaključiti da se do sredine osamdesetih postigao vrhunac prikazivanja i predstavljanja etnografskih tema, a programska knjižica, osim što je donosila vremenik održavanja programa na smotri, postala je i katalog aktualne izložbe.

Svatovski peškiri – danas bila je tema popratne izložbe uz smotru 1985. godine sa zaključkom da se „u novije vrijeme svatovski običaji u ovom dijelu Slavonije sve više gube i često su *peškiri* jedini vidljivi znak tradicijskog“ (usp. Ferić et al. 1985:s.p.). Fotografije prikazuju načine izrađivanja

različitih vrsta *peškira* na tkalačkom stanu, a pjesme tematiziraju udvaranja prije svadbe. Opisan je postupak izrade od tkanja do ukrašavanja, a zatim i korištenja u svadbi. Godinu kasnije, izložba *Zlatom krpani poluci* tematizirala je žensku narodnu nošnju, a fotografije su prikazivale djevojke i udane žene u zlatnim *polucima*, to jest zlatom krpanim trokutastim maramama koje su „najskupocjenije“. Izložbom se htjelo pokazati „svu raznolikost materijala, boja, motiva i tehnika zlatoveza“ (usp. Ferić et al. 1986:s.p.). Izložba iz 1987. godine ponovno je tematizirala narodne nošnje, no ovoga puta šivane po uzoru na građansku odjeću druge polovice 19. stoljeća. U programskoj knjižici nalaze se fotografije fotografirane u fotografskim studijima u prvoj polovici 20. stoljeća, ali nedostaje popratni tekst izložbe. Krajem osamdesetih u programskoj knjižici pojavljuju se i kolorizirane fotografije, većinom nastale na terenskim istraživanjima (prilog 9). Izložba *Samoučki stolci* (1988.) prikazuje fundus od sedamnaest stolica iz zbirke etnografskog odjela muzeja. *Samoučki stolci* nastali su pod utjecajem alpskih kulturnih strujanja od formiranja Vojne krajine. Stajali uz pročelje stola, a svoju prvobitnu funkciju izgubili su raspadom kućnih zadruga i promjenom u načinu stanovanja. Godine 1989. izložba *Bili jastuk šlingovan* tematizirala je presvlake za jastuke, *jastušnice*, a njome se nastojalo prikazati sve vrste ukrasa u tkanju, vezu i čipki, koji su primjenjivani na ovim tekstilu za svakodnevnu primjenu. Godine 1990. izložba *Motivi* ponovno se osvrnula na ručni rad na tome području, a njome je opisana izrada i primjena te čipke.

Početak devedesetih, osim novoga vizualnog identiteta, donio je i nove popratne programe u okviru smotre pa se „nekoć jednodnevna folklorna smotra pretvorila u kulturnu i tradicijsku manifestaciju od više tjedana i mnogo raznolikih programa“ (usp. Ferić et al. 1994:s.p.) - promocije knjige, „vašar kolača“, revija nošnji, smotra svatovskih zaprega, natjecanje dvoprega, Sveta misa, dječja smotra. Godine 1991. gostuje KUD *Bunjevačko kolo* iz Subotice čime se program službeno širi i izvan područja broskog Posavlja (ako se ne uzme u obzir gostujući nastup Izvorne folklorne grupe Ravni kod Titovog Užica 1977. godine). Postupak širenja smotre van granica područja broskog Posavlja postupno je doveo i do organiziranja večeri koreografiranog folklora *To je zemlja Hrvatska* 1996. godine. Uvođenje novih programa nije bila posebnost samo ove smotre. Dapače, razdoblje devedesetih godina prošloga stoljeća donijelo je određene promjene u predstavljanju tradicije na području cijele Hrvatske. Umjesto standardnog kriterija predstavljanja folklornih tradicija određenog kulturnogeografskog područja osnivane su specijalizirane smotre posvećene specifičnim dijelovima tradicija, specifičnim pristupima ili pak specifičnim nositeljima tradicija. Razlamanje *Broškoga kola* na više manifestacija kojima se njeguju različiti tradicijski oblici (primjerice smotra crkvenog pučkog

pjevanja, smotra svirača na tamburi samici, smotra folklornih pjevačkih skupina) primjer je upravo takve prakse. Riječ je o umnažanju legitimnih baština, žanrova, nositelja tradicija, festivalskih programa i okvira, institucija i mehanizama potpore, što u cjelini više nije moguće objasniti tezom o hibridnom spoju izvornosti i stilizacije (usp. Ceribašić 2003:293–299.). Umnažanje programa značilo je i uvođenje rasporeda istih u sadržaj programske knjižice pa etnografski sadržaj u njima odlazi u drugi plan. Godine 1992. smotra, zbog ratnih događanja, nije održana. Godine 1994. održana je revija narodnih nošnji iz cijele županije, a zapisano je i *Božićno kolo* u programskoj knjižici što je rezultat terenskog istraživanja iz te godine. Pred kraj devedesetih etnografski sadržaj u programskoj knjižici predstavljaju samo notni zapisi i tekstovi pjesama, izvedenih uglavnom prijašnjih godina na popratnim programima smotre. *Izbor za najljepšu Hrvaticu* prvi je put organiziran 1997. godine, a utjecaj toga izbora vidi se i na daljnjim programskim knjižicama u kojima je na samom početku bila fotografija prošlogodišnje pobjednice (prilog 10), kao i fotografije njenih pratilja. Time se sadržaj prikazan na fotografijama proširio na etnografsku baštinu cijele države, ne samo brodskoga Posavlja. Naime, najljepša Hrvatica mogla je biti iz bilo kojeg dijela Hrvatske, pa i dijaspore. No, Etnografske izložbe devedesetih godina usmjerile su se na narodnu nošnju brodskoga Posavlja i njezinu izradu – *Ženske narodne nošnje Slavenskog Kobaša* (1991.), *Kobaške marame* (1994.), *Nošnje Starih Perkovaca* (1995.), *Zlatovez Sibirja* (1996.), *Tkalje podcrkavačke župe* (1997.). Godine 1998. i izložbe prelaze granice brodskoga Posavlja. Tada je održana izložba *Obnova ruha otoka Mljeta*¹², rezultat projekta obnove ruha otoka Mljeta, započetog 1997., a temelji se na “prijenosu” uzoraka svilenog veza s pokrivala za glavu na mljetskim ženskim narodnim nošnjama, tzv. *škufije*, na različite uporabne predmete.¹³ Godine 2005. izložba *Kobaške gugine svile* djelomično se referira na izložbu *Svilogojstvo* iz 1980. godine. Održana je godinu prije u Slavenskom Kobašu pa je zbog toga uvrštena u program Brodskoga kola - „neka se kobaško svileno ruho pokaže i neka se za njega zna“ (usp. Ferić et al. 2005:s.p.). Sljedeća se godina zadržava u istom lokalitetu i u istoj suradnji s KUD-om *Matija Gubec* iz kojega su prikazana *kajišlije*, bijela reljefna platna s motivom uzdužnih pruga, i *jegman*, vrsta *kajišlija*, također platno, ali s uzdužnim jačim reljefnim prugama koje nisu valovite. Izložbom

¹² Program rada DEŠE je bio smišljeni odgovor na tadašnju situaciju u gradu prepunom izbjeglica i prognanika. U tom času DEŠINE aktivistice su smatrale najnužnijim pomoći traumatiziranim ženama prognanicama i izbjeglicama, koje su besciljno lutale gradom, ne radeći ništa i čekajući humanitarnu pomoć. Trebalo je izmisliti bilo kakvu aktivnost, u koju bi se one mogle uključiti, kako bi se osjećale korisnima, kako bi ponovno mogle pronaći vlastitu kreativnost, povratiti svoje dostojanstvo. (<http://desa-dubrovnik.hr/o-nama/tko-smo-bili-1993/>, posjećeno 14. rujna 2019.)

¹³ <https://www.slobodnadalmacija.hr/dalmacija/dubrovnik/clanak/id/18449/tehnologija-i-tradicija-mobitel-u-mljetskom-vezu> (posjećeno 14. rujna 2019.)

Kobaška tkanja kajišnije i jegman željelo se pokazati „ponovno otkrivanje“ toga tkanja koje je primjenu u suvremenosti pronašlo u stolnjacima, zavjesama, ali i u odjeći.

Godine 2007. programska knjižica objavljena je u novome formatu oblika pravokutnika, a na naslovnoj strani nalazila se fotografija jedne folklorne skupine iz broetskoga Posavlja koja pleše kolo. Unutar knjižice fotografije su obuhvaćale nastupe raznih folklornih skupina na smotri folkloru te *Izbora za najljepšu Hrvaticu*, čija je pobjednica krasila i uvodnu stranicu knjižice. Etnografske izložbe 2007. i 2008. godine nastavile su s prikazivanjem tradicijskih oblika koji su svoje mjesto pronašli i u suvremenosti. HPD *Matija Gubec* iz Tavankuta predstavilo je 2007. godine slike i predmete izrađene od slame. Obnovljena tradicija izrade predmeta od slame seže u šezdesete godine prošloga stoljeća kada u sklopu HPD-a brojne samouke žene izrađuju predmete od slame i slike sa scenama iz Bunjevačkog života. Godine 2008. ponovno su predstavljeni *motivi*, a ta izložba bila je predstavljena i na 11. Međunarodnom festivalu čipke u Lepoglavi. KUD *Sloga* iz Sikirevaca predstavio je izradu sunčane čipke u tome mjestu jer se nigdje u brodskim selima ne *motiva* koliko u Sikirevcima. Godine 2009. Čitaoničko društvo *Seljačka sloga* iz Babine Grede predstavlja izložbu *Babogrecko ruvo*, a 2010. KUD *Kolo* iz Donje Bebrine izložbu *Bebrinsko cvijeće šareno*. Tim izložbama ponovno se u fokus stavlja narodna nošnja, u prvom slučaju u širem smislu, a u drugom vezena šarenim svilenim koncem. U pojedinim programskim knjižicama može se pronaći i notni zapis, ali se one nakon 2010. godine fokusiraju isključivo na prikaz rasporeda programa na smotri uz fotografije isključivo s programa smotre, no ovoga puta nisu ograničene samo na sudionike iz broetskoga Posavlja, nego i šire (prilog 11).

Analiza etnografskih tema prisutnih u programskoj knjižici pokazala je šarolik spektar sadržaja koji su se smanjivali s godinama. Prema riječima Zvonimira Toldija, obiteljski i zdravstveni razlozi uvjetovali su njihovu slabiju aktivnost, a nije postojalo adekvatne i zainteresirane mlade snage koja bi mogla nastaviti njihov pristup ovoj manifestaciji. Prve, formativne godine za programsku knjižicu, nastojale su prikazati što više etnografskog sadržaja, mahom pjesama s notnim zapisima, fotografijama u narodnoj nošnji, a i raznih predmeta za narodno rukotvorstvo pa do opisa plesova i običaja. Osamdesetih godina etnografska izložba ulazi u programsku knjižicu i okupira njezin sadržaj što nije nužno loše jer poziva gledatelje na posjet Muzeju. U poslijeratnom razdoblju devedesetih dolazi do blage stagnacije u prikazivanju etnografskog sadržaja zbog širenja smotre na više događaja čiji je raspored morao biti prikazan u programskoj knjižici. Situacija se na prelasku u novo tisućljeće mijenja, no etnografski se usmjerava isključivo na *Brodsko kolo* i popratne smotre – pjesme i njihovi

notni zapisi izvedeni su na centralnoj smotri ili na nekoj od drugih folklornih programa, fotografije prikazuju nastupe folklornih skupina na smotri. Važnim se pokazao i *Izbor za najljepšu Hrvaticu* čija fotografija zauzima cijelu jednu stranicu programske knjižice. Takav postupak navodi na zaključak da je smotra s prikazivanja tradicije brodskoga Posavlja važnost prebacila na potvrđivanje vlastite legitimnosti.

3.4. Komparativna razmatranja programskih knjižica

Analiza programske knjižice kao dijela festivalizacije baštine, odnosno načina prezentacije smotre folklora publici i sudionicima, nije odgovorila samo na polazišna pitanja, već je otvorila i niz novih. Time se pokazala vrijednim izvorom za analizu jedne folklorne manifestacije na više razina – od političkih, preko ekonomskih pa do čuvanja tradicije, koji su bili temelj ovoga istraživanja. Ispreplitanje je različitih diskursa i narativa na festivalima neizbježno jer su pogodne platforme za ispunjenje ciljeva različitih interesnih skupina. Pri ovome istraživanju interesna skupina bio je stručni programski odbor koji je vršio selekciju repertoara izvedenoga na smotri. Svjetlo najviše pada na etnologa i povjesničara Zvonimira Toldija, muzejskog savjetnika u Muzeju Brodskog Posavlja, čije je djelovanje bilo ključno u prezentaciji etnografske baštine brodskoga Posavlja na *Brodskom kolu*. Naime, kroz selekciju tradicijskih oblika, koji su zatim prezentirani na popratnim etnografskim izložbama i u programskoj knjižici stvarala se slika „izvorne smotre folklora“ brodskoga Posavlja, koja pak devedesetih godina širi svoje granice i izvan toga područja kada su osnovani razni folklorni programi koji su omogućili sudjelovanje i skupinama iz drugih dijelova Hrvatske. Iako odabir tradicijskih elemenata znači odbacivanje određenog broja elemenata nekoć življene kulture (usp. Williams 1965), on je nužan pri stvaranju prepoznatljive slike jedne folklorne manifestacije. Nezahvalan je proces biranja elemenata koji će biti prepoznatljivi i korisni, a i društveno prihvaćeni kao vrijedni pa se odabir pokazuje kao važan put u predstavljanju sebe drugima. Međutim, izbor je tradicijskih elemenata gotovo uvijek politički motiviran, politički iskorišten te oblikovan od strane moći - političke, ekonomske pa i stručne (usp. Rihtman-Auguštin 2001:93). Pojam „izvornosti“ bio je posebno njegovan u gotovo idiličnim uvodnim tekstovima koji su podsjećali na prošla vremena i pozivali na čuvanje baštine, međutim, analiza programskih knjižica i izložbi, pokazala je da je „izvornost“ na ovoj smotri bila fokusirana na očuvanje tradicijskih oblika, osobito onih koji su još živjeli u životima sudionika smotre i koji su se mogli prilagoditi svakodnevnom trenutku. Definiranje

smotre kao poticaja za čuvanje i razvijanje naslijeđenog kulturnog blaga realizirano je terenskim istraživanjima stručnoga odbora preko kojih su se folklorne skupine upoznale s tradicijskim oblicima svoga lokaliteta te koje su mogle nastaviti njegovati i prezentirati. Rezultat jednogodišnjeg rada folklornih skupina bio je također jedan od ciljeva smotre, međutim to nije istraživačko pitanje ovoga rada pa će zaključak o tome biti izostavljen. Najvažnije je pak bilo prikazivanje narodnoga stvaralaštva još uvijek prisutnog u svakodnevici, na što su uvodni tekstovi mahom pozivali. Publiku se poticalo na očuvanje takve, mogli bismo ju nazvati, „održive baštine“ – kroz direktno navođenje primjera, opise običaja i postupaka izrade rukotvorina i shematskih prikaza koji su služili kao uputa i inspiracija. Tako se mogu primijetiti *bećarci* koji su primjerice opjevali rad u tvornicama i u inozemstvu te narodno rukotvorstvo poput tkanja platna, izrade *motiva*, ukrašavanje svatovskih *peškira* (što je posebno naglašeno u nazivu izložbe *Svatovski peškiri – danas*) i izrađivanja predmeta od slame. O njima ne možemo govoriti kao o izvornim tradicijskim oblicima jer su se vremenom transformirali i prilagođavali društvenom kontekstu, ali održavanje tih oblika važno je za očuvanje identiteta zajednice.

Analiza smotri kroz povijest pokazala je da je u našim uvjetima glazba uvijek bila prvo područje zanimanja te se nacionalna simbolika osobito prepoznavala u glazbi i nošnji, a tek je onda postupno do izražaja dolazio i ples (usp. Zebec 2008:45), a slično je bilo i s *Brodskim kolom*. Šarolik spektar sadržaja u programskim knjižicama obuhvaćao je različite elemente etnografske baštine i tradicijskih oblika – od notnih zapisa pjesama, kinetografa i opisa plesova, opisa običaja, zapisa narodne poezije, fotografija raznih tradicijskih predmeta i narodne nošnje, a konačno i fotografija sa same smotre. Međutim, sadržaj je s godinama opadao. Prve, formativne godine za programsku knjižicu, nastojale su prikazati što više navedenog etnografskog sadržaja. Osamdesetih godina popratna etnografska izložba smotre ulazi u programsku knjižicu i zauzima većinu njezinog sadržaja, što nije nužno loše jer poziva gledatelje na posjet Muzeju. Nažalost, u poslijeratnom razdoblju devedesetih dolazi do blage stagnacije u prikazivanju etnografskog sadržaja zbog širenja smotre na više događaja čiji je raspored morao biti prikazan u programskoj knjižici. Situacija se na prelasku u novo tisućljeće mijenja, no etnografski se usmjerava isključivo na smotru *Brodsko kolo* i popratne manifestacije koje se održavaju tijekom godine. U programskoj su knjižici bile prikazivane pjesme i njihovi notni zapisi izvedeni na centralnoj smotri ili na nekom od drugih folklornih programa, a fotografije su prikazivale nastupe folklornih skupina na smotri. Važnim se pokazao i *Izbor za najljepšu Hrvaticu* čija fotografija i dan danas zauzima cijelu jednu stranicu programske knjižice. Takvi postupci navode na zaključak da se

smotra s prikazivanja tradicije broškoga Posavlja usmjerila na potvrđivanje vlastite legitimnosti. Na primjeru *Broškoga kola* narodna nošnja se pokazala kao jedan od ključnih elemenata etnografske baštine broškoga Posavlja. Od vizualnog identiteta, koji je u oba navrata bio inspiriran primjercima nošnje iz fundusa muzeja pa preko niza fotografija u kojima modeli na smotri ili terenu poziraju prikazujući bogatstvo narodne nošnje do vrhunca u *Izboru za najljepšu Hrvaticu*. Ne smiju se isključiti ni etnografske izložbe, koje nisu samo pokazivale nošnju iz fundusa muzeja, a ponekad i nošnju s terena (kada je suradnja u organizaciji izložbe ostvarivana u suradnji s folklornim skupinama), već su tematizirale i tradiciju izrade narodne nošnje ili pak njezinih elemenata u suvremenosti – tkanje platna, čipka (*motivi*), ukrašavanje svatovskih *peškira*. *Broško kolo* nije izolirani primjer takvog pristupa narodnoj nošnji. Petra Kelemen (usp. 2005:397) istražujući selektivnu tradiciju na primjeru udruge *Čuvarica ognjišta Krasno*, uočava da je nošnja, zbog svoje vizualnosti, izrazit nositelj selektivnosti. Njoj se ne daje često preciznija vremenska odrednica, kao što se daje pjesmama i plesovima, već je njeno obilježje „široko vremenski određena starina“ (ibid. 397). Time je proces selekcije tradicije pojačan, a njegov rezultat konstrukt narodne nošnje koji je teško smjestiti u vremensko razdoblje, odnosno raspoznati granice onoga što Williams (usp. 1965) naziva življenom kulturom.

Fotografijama su pak, osim narodnih nošnji, prikazani predmeti iz fundusa muzeja, a i fotografije sa smotre koje su potvrđivale njezin kontinuitet i davale joj legitimnost koja je za vrijeme većih obljetnica bila posebno naglašena, a postaje očitija 2000-ih godina. U programskoj su knjižici prezentirani mnogi (nepoznati) običaji, istraženi tradicijski oblici čiji su kazivači bili posljednji nositelji, ali i prikazani tradicijski oblici koji su se prilagođavali suvremenom trenutku. Ne smije se isključiti ni rad etnologa muzeja van smotre folklora koji je obavljao terenska istraživanja i objavljivao različite knjige kojima je obuhvatio područje brodske Posavine, ali i šire. U publikacijama su teme bile detaljnije obrađene, a programska je knjižica bila povoljan medij za prezentaciju i upoznavanje publike, barem u kratkim crtama, s etnografskom baštinom toga područja. No, *izvornost* se djelomično pokazala kao dvosjekli mač. Zainteresiranost folklornih skupina za sudjelovanje na smotri s godinama je opadala. Folklorne skupine su znale da će biti pozvane na *Broško kolo* pa Toldi napominje da su društva bila više oduševljena pozivom na *Đakovačke vezove* i *Vinkovačke jeseni* (folklorne manifestacije na razini države) jer su za njih bili odabrani i „nije im problem bio dići se u devet sati ujutro za mimohod i čekati nastup do pet popodne, dok je u Brodu sve bilo problem“ (što je značilo ustajanje u rane jutarnje sate kako bi na vrijeme stigli na mimohod). U tom pogledu, važno je promisliti i o *generacijskom jazu* članova folklornih skupina koji imaju različite poglede kako na

smotre, tako i na samu definiciju *izvornosti*. Kako ističe Frank Dubinskas (usp. 1982:118), izvedbama na sceni simbolički se rekonstruira nezaboravna mladost starijih članova, a za mlađu je generaciju članstvo u folklornoj skupini privlačno ne samo zbog ponosa na vlastitu seosku kulturu i potrebe čuvanja nego i zbog druženja, fizičke i psihičke rekreacije, zabava, izleta, putovanja i slično. Ovim razmišljanjem želim naglasiti kako principi koncipiranja bilo kakvih festivala, pa tako i onih koji se temelje na njegovanju tradicijskih oblika, moraju pratiti suvremena društvena strujanja i zahtjeve. To bi pak značilo da inzistiranje na čuvanju i održavanju određenih oblika, odnosno njihovo „okamenjivanje“ u vremenu, nije adekvatan put za egzistenciju festivala.

4. ZAKLJUČAK

Ovo istraživanje, analizom i komparacijom programskih knjižica *Smotre folkloru Slavonski Brod/Brodsko kolo* iz razdoblja od 1976. do 2018. godine, pokušalo je prikazati načine predstavljanja *Brodskoga kola* javnosti kroz tri sastavnice: vizualni identitet, narativ uvodnoga teksta i odabir etnografskih tema. Te tri komponente međusobno su zavisne pa ih je pri analizi svake bilo važno uključiti i određujuće elemente druge dvije – vizualni identitet vezan je i uz etnografske teme, a uvodni tekstovi nam pak otkrivaju namjere organizatora, to jest ciljeve smotre, koje su vezane i uz sam proces odabira popratnih etnografskih tema. U ovome istraživanju interesna skupina bio je stručni programski odbor koji nije samo vršio selekciju repertoara izvedenoga na smotri, nego je i sudjelovao u koncipiranju programske knjižice. Kroz selekciju tradicijskih oblika, koji su zatim prezentirani na popratnim etnografskim izložbama i u programskoj knjižici stvarala se slika „izvorne smotre folkloru“ brodskoga Posavlja. Iako selekcija tradicijskih elemenata znači odbacivanje određenog broja elemenata, ona je nužna pri stvaranju prepoznatljive slike jedne folklorne manifestacije. Devedesetih godina *Brodsko kolo* širi svoje granice i izvan područja brodskog Posavlja kada su osnovani razni folklorni programi koji su omogućili sudjelovanje i skupinama iz drugih dijelova Hrvatske. Pojam „izvornosti“ posebno je bio njegovan u idiličnim uvodnim tekstovima koji su podsjećali na prošla vremena i pozivali na čuvanje baštine, no važna je realizacija stavki navedenih u njima: smotra kao poticaj za čuvanje i razvijanje naslijeđenog kulturnog blaga, prezentacija jednogodišnjeg rada folklornih skupina i njegovanje narodnog stvaralaštva. Analiza programskih knjižica i kataloga izložbi pokazala je da je „izvornost“ na ovoj smotri bila fokusirana na očuvanje tradicijskih oblika, osobito onih koji su još živjeli u životima sudionika smotre i koji su se mogla prilagoditi svakodnevnom trenutku. Selekcija tih elemenata najviše se očitovala pri odabiru elemenata iz narodnoga rukotvorstva (primjerice shematski prikazi za ukrašavanje drvenih predmeta) i narodnog pjesničkog stvaralaštva (*bećarci* kojima su opjevane suvremene teme). Međutim, najprisutniji tradicijski oblik u sve ti komponente je svakako narodna nošnja. Ona je u mnogim slučajevima, ne samo folklornih manifestacija nego i izvan njih, zbog svoje vizualnosti izrazit nositelj selektivnosti (usp. Kelemen 2005:397) i vrijednosti jer joj se često ne daje precizna vremenska odrednica, kao što se daje primjerice pjesmama i plesovima. Narodna nošnja poslužila je kao inspiracija za oba vizualna identiteta *Brodskoga kola* - prvi je bio motiv kola sa *šticli*, a devedesetih je iskorišten motiv šlinganog *čoška/kaluta*. Nadalje, narodna nošnja bila je, uz notne zapise i tekstove pjesama, najprisutniji sadržaj

na fotografijama u programskoj knjižici. Konačno, brojne popratne etnografske izložbe tematizirale su izradu, ukrašavanje i promjene narodne nošnje, ali i primjene u svakodnevicu.

Utjecaj politizacije u smotre folklora nije nepoznanica, no valja ih promatrati kao odraz duha vremena i uloge organizacijskog odbora bez koje se smotra ne bi održala. Politizacija je najočitija u uvodnim tekstovima prvih programskih knjižica te poslijeratnim s početka devedesetih godina. Prvi narativi veličali su Josipa Broza Tita, a devedesetih su se fokusirali na oslobađanje teritorija Hrvatske i sjećanje na poginule. Izrazito je plodno područje za daljnje istraživanje *Brodskoga kola* utjecaj politike koji se vršio izravno i neizravno na smotru. Iako osjetljiva i metodološki zahtjevna tema, utjecaj politizacije može nam dati odgovore o odnosima moći na festivalima, a tako i o uplivima onodobnih društvenih i političkih suvremenih strujanja koji se mogu iščitati iz repertoara izvedenog na sceni. Taj repertoar navodi nas na promišljanje što je uopće smatrano tradicijom, što je bilo prihvaćeno kao tradicija, koji elementi su bili dobrodošli, a koji zabranjeni? Kao izdvojene primjere navodim pjesme i plesova NOB-a, nastale nakon Drugoga svjetskog rata, a i plesove poput *kukunješća*, *sirote* i *đurđevke*, za koje je i stručni odbor u programskoj knjižici naglasio da nisu dio tradicije brodskoga Posavlja, ali su se „udomaćila“ već niz godina. Osim toga, postavlja se i pitanje zadovoljava li samo njegovanje tradicije suvremene festivalske potrebe. Iako *Brodsko kolo* nikad nije bilo turistički orijentirano poput drugih folklornih manifestacija, već spomenuta činjenica da je posjetitelja na ovoj manifestaciji sve manje navodi nas na razmišljanje je li došlo do zasićenja tradicijom ili nedostaje popratnog folklornog, a i drugog sadržaja poput gastronomske ponude, koncerata komercijalne glazbe, sadržaja za djecu i slično.

Odabir je reprezentativnih i autentičnih dijelova baštine možda problematičan, no s druge strane, vršeći obilasku terena, stručni odbor *Brodskoga kola* je folklornim skupinama davao ne samo moralnu podršku, već i priznanje za djelovanje. Osim toga, folklorne skupine su dobivale i povratne informacije o legitimnosti njihove prezentacije na sceni kao i o reprezentativnim dijelovima njihove baštine koja se, kroz repetitivnost određene izvedbe kroz godine, pokazala kao važan marker identiteta. „Ova publikacija zavređuje pažnju i potvrdu ne samo kao dokument o jednoj folklornoj priredbi nego i zbog građe koju objavljuje“, zaključila je Zorica Rajković 1980. godine u recenziji programske knjižice (usp. 1981:387). Dodao bih još da je i važan medij u upoznavanju publike s radom i djelovanjem etnološke struke, kao i upoznavanje s tradicijskom kulturom toga područja, a osim toga i dokument izvanmuzejskog rada, sredstvo komunikacije s drugim smotrama i manifestacijama te institucijama.

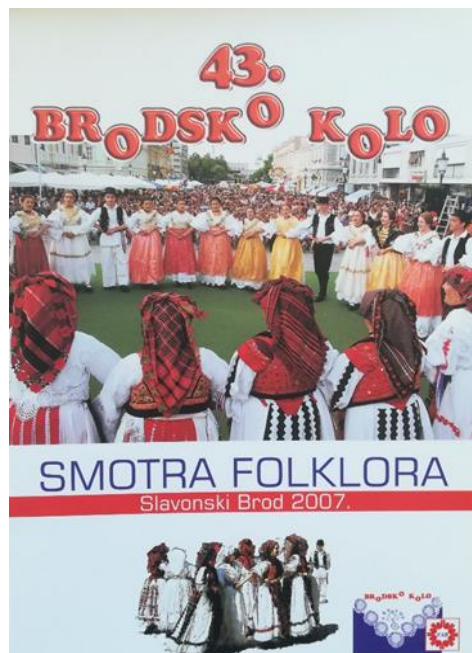
PRILOZI:

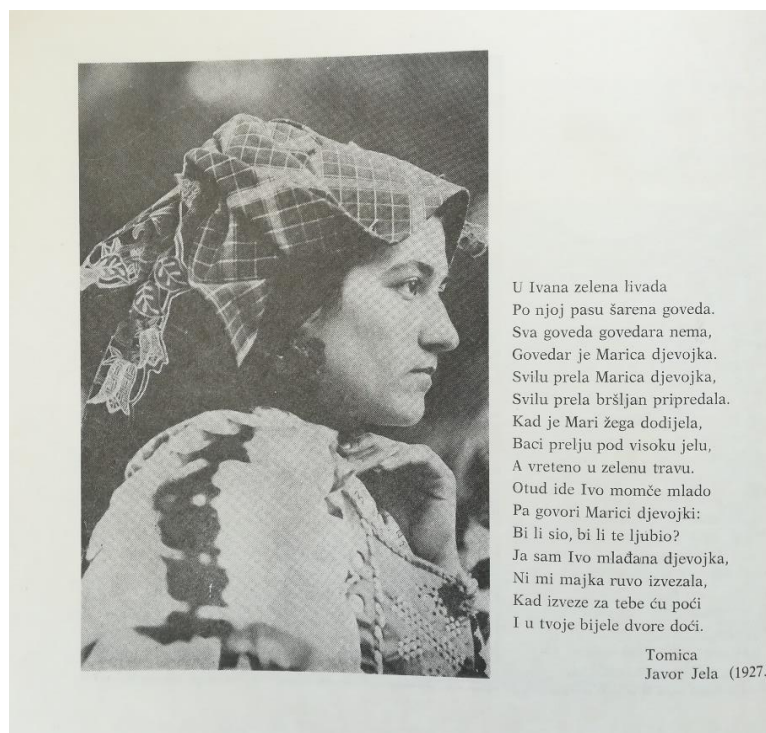
Prilog 1. Vizualni identitet smotre od 1973. do 1991. godine; autor: Marino Mihalj, rujan 2019.

Prilog 2. Vizualni identitet smotre od 1991. godine; autor: Marino Mihalj, rujan 2019.

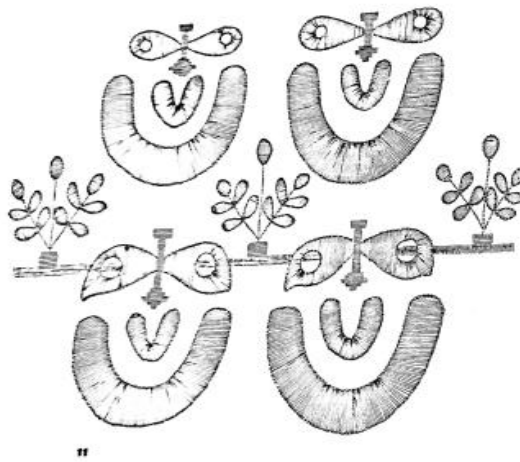
Prilog 3. Format programske knjižice od 2007. godine; autor: Marino Mihalj, rujan 2019.

Prilog 4. Stranica programske knjižice 1977. godine; izvor: LAKIĆ, Nebojša. 1977. *Smotra folkloru Slavonski Brod '77*. Slavonski Brod: Samoupravna interesna zajednica kulture općine, s.p.

Prilog 5. Opis običaja Svatovska grana u programskoj knjižici iz 1978. godine; izvor: LAKIĆ, Nebojša. 1978. *Smotra folkloru Slavonski Brod '78*. Slavonski Brod: Samoupravna interesna zajednica kulture općine Slavonski Brod, s.p.

Prilog 6. Shematski prikaz ukrašavanja prekrivača ponjava u programskoj knjižici iz 1980. godine; izvor: FERİĆ, Mihael i Zvonimir TOLDI. 1980. *Smotra folkloru Slavonski Brod '80*. Slavonski Brod: Samoupravna interesna zajednica kulture općine Slavonski Brod, s.p.

MALO NARODNO POKUĆSTVO

U unutrašnjem uređenju kuće slavonsko-brodskog Posavja iz veliko pokućstvo: kreveti, stol, stolice, klupe, sanduci, ormari — vladiciari, vstakljenjaci, visoki jednokrtni i dvokrtni ormari, police, nalazilo se i više pokućstva manjih dimenzija. Već sami nazivi tih predmeta, najčešće deminutivi: vtrpezica, vstendučak, vstoličica, vskiljčica, vstičica, vstolapalo, vsemberak, ukazuju da se radi o manjim predmetima. Pored nabrojanih svaka seoska kuća imala je i više drugog pokućstva i pomagala, koje također obuhvaćamo ovom temom i izlozkom.

Pogledajmo redom što se od ovih predmeta nalazilo u pojedinim prostorijama kuće, a bilo ih je i u ostalim stambenim i gospodarskim zgradama (skucarnama, vkoljebi na stanju, vambara...).

U kućie — kuhinji jelo se za vtrpezicom, vstolicom, vmalom senjnom, niskim stolom na četiri noge s kruznom ili četverstranom pločom. Trpezica nema stalno mjesto, ona se postavljala po potrebi, a izvan upotrebe se naslanjala ili vješala na zid. U kućama sa brojnijom čeljadu trpezica se za ručkom unesala u sobu, dok su odrasli jeli za velikim stolom, djeca su jela za trpezicom. Za trpezicom se jelo sjedeli na vtronošcima, vstoličicama ili se sjedilo na niskim stolicama s naslonom.

Na ognjištu su bili vjelzni prikladi-mačkovic, vuzglavnji, vtronozi vstadijaci, a bakreni kotao visio je na vstevigama. Uz zid se nalazila vskiljčica za posudu s vodom-vabara, vskabala, vžbanje. Zlice su zalcane za vstičnjake, vskiljčnike objesene na zid. Slike potpisane odlagane su u restakte vstičice-lakoder objesene na zid. U kuhinji se mogao naći još vstak za luč, drveni fanjer, te razni vstivuljci.

U sobi dominira veliko pokućstvo. Od malog pokućstva tu se u vpročelju nalazio ugrađeni ormanić za staklenu posudu-vidolepak, vstobločak. Ispod njega služilo je mali vstomnica, u kojem je bilo mlijeko u teglama. Nijedna soba nije bila bez vstičice, vstičica-meti za sušenje oboja i ručnika ispod peći. Kada su se zimi u sobu unesali ikalčki stanovi iz njih bi se našli rešetkasti sandučići vstimbiljci, vstembereci u kojima su kalle držale vstiv, vstovosev, vstunkove. Gazda zadržuje čuvao je porodične dokumente i novac u malom vstundučku. Skrivao se je

pod svojim krevetom ili za glavnom sobnom gredom. I u sobi je bio vstičluka, fanjer, a bogatiji su imali vsticnu staklenu lampu-kandelu. Na zidovima sobe posebno u pročelju visile su slike vstevica, ogledala, te porodične fotografije u ramama. Rame su radili vstprejni ukucani sami i vkravali ih duborezom. Poneko je imao vstiku što vstiva-muzički automat.

Sobica je u zadržanim kućama bila gostinška, a u sanaca služila je više kao ostava. Od malog pokućstva u gostinjskoj sobici za luč je vjeljčica vstodro jutro» na koju se objesi dekorativni ručnik, često i on s navezenim natpisom vstodro jutro». I u sobici je bio vstičluka, ogledalo, slike. U sobici-ostavi nalazilo se uglavnom razno posuđe, a od malog pokućstva se grede je visio vstolak za kruhove-vstičnjaci, vstičnice.

Poneki predmet malog pokućstva bio je i u vstini» kuće, npr. na zid objesena kuka-vstičjaka od prirodno zakrivljenog drveta, koja je služila kao vjeljčica. Tu se znao naći i grubiji vtronožac napravljen od ograna.

Na kraju da se spomene i vstoviva klupica vstamlica» koja se pod rukom nosila u ctku i na njoj se sjedilo za vrijeme mise. Spominje se u prošlosti držanje bala pletiva-vstuba» u vstičikama-ispisim komadima debila (koji više služe kao posude za spremanje hrane), pa s obzirom na ovu funkciju mogli bi ih također svrstati i u pokućstvo.

Iz nabrojanih vidimo da je u kući bio znatan broj ovih predmeta. I dok je veliko pokućstvo već od druge polovice 19. stoljeća bilo uglavnom proizvod vstičnih stolara-vstičjara, ovo malo radili su vstprejni ukucani sami. Zato i jesu neki predmeti vstprejni, grublje izrade, ali zato deže oni su objekti likovnog izražavanja, više nego veliko pokućstvo. Malog pokućstva ima od najjednostavnijeg (vtronožac od ograna, vstičjaka od prirodno zakrivljenog drveta), do onog koje kao i veliko pokućstvo nosi ukrasne karakteristične za vstičarske vstičare konca 19. i početka 20. stoljeća (vstičja ugrađeni ormanić dolapka, rame ogledala, vstičja...).

Također je važno istaći, da evolucija unutrašnjeg uređenja seoske kuće nije uvijek išla paralelno s općim razvojem. Ekonomski napredak sela u drugoj

Prilog 7. Katalog izložbe Malo narodno pokućstvo u programskoj knjizi iz 1984. godine; izvor: FERİĆ, Mihael et al. 1984. *Smotra folkloru Slavonki Brod '84*. Slavonki Brod: Savez amaterskih kulturno umjetničkih društava općine Slavonki Brod, s.p.

LIVO

Dvanaesti takt
Prva četvrtina: desnom nogom korak u mjestu
Druga osmina: lijevom nogom korak u mjestu
Druga osmina: desnom nogom korak u mjestu
Kod IX, X, XI, i XII taktu trokoraci se izvode prema centru kola XIII, XIV, XV i XVI taktovi su isti kao i IX, X, XI i XII, ali se trokoraci izvode prema nazad iz kruga.

Kolo je zapisano u Bickom Selu 1985. godine. Izvelo ga je KUD »Bidanik«. Izvodi se u zatvorenom mješovitom kolu, u kojem se plesači uhvate su križ ispred pojasa plesača. Kolo se izvodi uz pjesmu i tamburašku pratnju.

Prvi takt
Prva četvrtina: lijevom nogom korak u lijevu stranu
Druga četvrtina: desna noga se primakne do lijeve, na nju se ne prenosi težina tijela.

Drugi takt
Prva četvrtina: lijevom nogom korak u lijevu stranu
Druga četvrtina: desna noga se primakne do lijeve, na nju se prenosi težina tijela.

Treći takt
Prva četvrtina: desnom nogom korak u desnu stranu
Druga četvrtina: lijeva noga se primakne do desne, na nju se prenosi težina tijela.

Četvrti takt
Prva četvrtina: desnom nogom korak u desnu stranu
Druga četvrtina: lijeva noga se primakne do desne noge, na nju se ne prenosi težina tijela.
Peti i šestti takt jednak je prvom i drugom, a sedmi i osmi — trećem i četvrtom.

Deveti takt
Prva četvrtina: lijevom nogom korak u mjestu
Prva osmina: desnom nogom korak u mjestu
Druga osmina: lijevom nogom korak u mjestu

Deseti takt
Prva četvrtina: desnom nogom korak u mjestu
Prva osmina: lijevom nogom korak u mjestu
Druga osmina: desnom nogom korak u mjestu

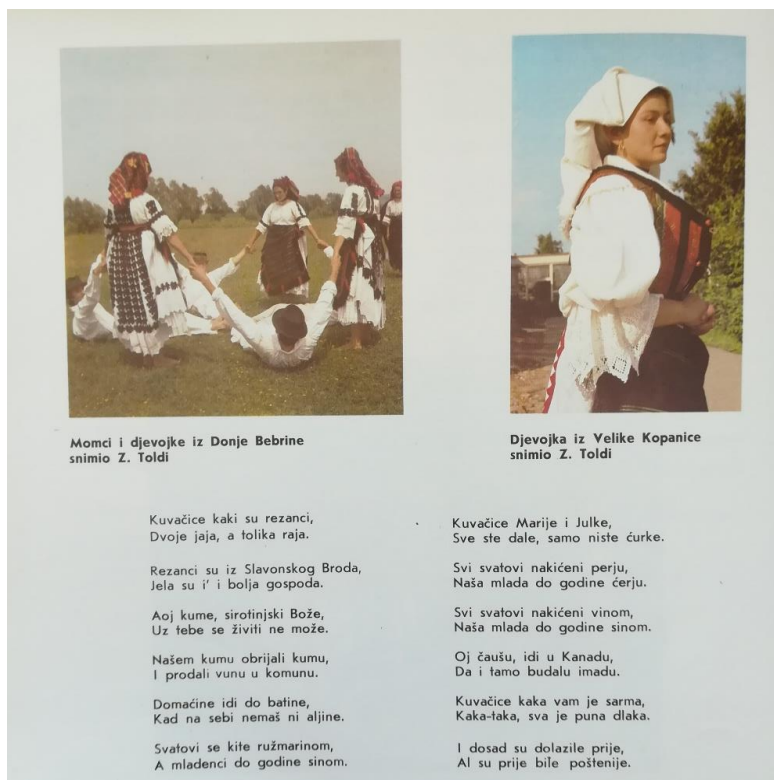
Jedanaesti takt
Prva četvrtina: lijevom nogom korak u mjestu
Prva osmina: desnom nogom korak u mjestu
Druga osmina: lijevom nogom korak u mjestu

LIVO; kolo uz tamburu (M.M. = cea 80)

Prvo selo, zapis: M. Ferić
As (Brestunsko)

DO-ĐI ĐI-KO ŠA-RA-NA ISPEĐI ČU TI ŠA-RA-NA,
ISPEĐI ČU TI RIBU MALU OD ŠARANA GLAVU.

Prilog 8. Opis kola *Livo* u programskoj knjizi iz 1985. godine; izvor: FERİĆ, Mihael et al. 1985. *Smotra folkloru Slavonki Brod '85. U povodu 40 godina oslobođenja zemlje i pobjede nad fašizmom*. Slavonki Brod: Savez amaterskih kulturno umjetničkih društava općine Slavonki Brod, s. p.

Prilog 9. Prve kolorizirane fotografije u programskoj knjižici iz 1988. godine; izvor: ANČIĆ, Janja et al. 1988. 25 *Smotra folklor* Slavonski Brod '88. Slavonski Brod: Savez amaterskih kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod, s.p.

Prilog 10. Stranica posvećena pobjednici *Izbora za najljepšu Hrvaticu* u programskoj knjižici 2004. godine; izvor: FERIĆ, Mihael et al. 2004. *Brodsko kolo. 40. smotra folklor. Slavonski Brod 2004.* Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda, s.p.

Igra kolo maleno!

23. SMOTRA DJEČJIH FOLKLORNIH SKUPINA

Nedjelja 29.05.2011.

- 1 KUD "SLOGA", Šikirevci
Voditelj: Marina Šarčević
- 2 KUD "POSAVAC", Kaniža
Voditelj: Dijana Petrović
- 3 DOBROVOLJNO PREDSTAVLJAJUĆE DRUŠTVO
ŠAMAC,
djeca Slavonskog šamca i Kruševice
Voditelj: Mandica Nikolić
- 4 KUD "VEZ", Rušćica
Voditelj: Josip Rakić
- 5 FOLKLORNI ANSAMBL BRODA,
Slavonski Brod, mlada skupina
Voditelji: Mirjam Čorluka, Sanja Prebeg
- 6 KUD "RADINJE", Siće
Voditelj: Ružica Vračić
- 7 KUD "ŠIROKOPOLJAC", Široko Polje
Voditelj: Dario Bolfek
- 8 KUD "LUKA LUKIĆ", Brodski Varoš
Voditelji: Sunčica Kaurić, Damir Butković
- 9 KUD "BRODSKI BISERI", Močila Gornja
(Šijekovac), BiH
Voditelj: Marica Manot
- 10 KUD "LUKA ILIĆ ORIOVČANIN", Oriovac
Voditelj: Željka Čorak
- 11 FA "TUROPOLJE", Velika Gorica
Voditelj: Marija Miličević
- 12 KUD "TOMISLAV", Donji Andrijević
Voditelj: Đurđica Špačić
- 13 KUD "PODVINJE", Podvinje
Voditelj: Barbara Mikuličić
- 14 Kulturni centar "GATALINKA", Vinkovci
Voditelj: Tamara Opačić
- 15 HKUD "TRENK", Nova Gradiška
Voditelj: Katarina Straga
- 16 FOLKLORNI ANSAMBL BRODA
Slavonski Brod, starija skupina
Voditelji: Mirjam Čorluka, Sanja Prebeg

KUD "Luka Ilić Oriovčanin", Oriovac

6

To je zemlja Hrvatska!

SMOTRA FOLKLORA

Subota 04.06.2011.

- 1 KUD "PODVINJE", Podvinje
- PJESME I KOLA SLAVONIJE
Koreografija i voditelj: Marija Tripić
- 2 KUD "GRADINA", Polača
- PJESME I PLESIVI POLAČKOG KRAJA
Voditelj: Ante Bačić
- 3 KUD "EUGEN KUMIČIĆ", Slavonski Brod
- "SOROM, SOROM LADOM!", pjesme i plesovi
Brodskog Posavlja
Koreografija i voditelj: Nikola Kramar
- 4 KUD "TANČEC", Jalševac Nartski, Dugo Selo
- PJESME I PLESIVI POSAVINE, okolice Zagreba
Voditelj: Srećko Žmalec
- 5 KUD "KUPINA", Kupina
- "SOKADJIO, SVE TI JE NA GLASU!", pjesme i
plesovi Brodskog Posavlja
Koreografija i voditelj: Marijana Vrdoljak
- 6 HKD "NAPREDAK", Uskoplje, BiH
- USKOPALJSKO PRELO
Voditelj: Dr. Tvrtko Krajina
- 7 HKGD "DUNAV", VUKOVAR
- PJESME I KOLA SLAVONIJE
Voditelji: Zlatko Hegeduš, Dario Gelo
- 8 HKUD "DRIJEVA", Gabela, BiH
- PJESME I PLESIVI GABELE
Voditelj: prof. Nikola Beno
- 9 KUD "GRANIČAR", Lužani
- MEDIMURSKI PLESIVI
Koreografija i voditelj: Jadranka Petrik
- 10 KUD "LUKA ILIĆ ORIOVČANIN", Oriovac
- "PROCVJETALA RUŽICA RUMENA", pjesme i
kola Oriovca
Koreografija i voditelj: Snježana Missoni,
glazbena obrada: Željko Pavlović
- 11 UKPD "TARAS SEVČENKO", Kaniža
- HOPAK
Koreografija i voditelj: Željko Has
- 12 KUD "DRUGA MLADOST", Slavonski Brod
- PJESME I KOLA BRODSKOG POSAVLIA
Koreografija i voditelj: Drago Dubravčić
- 13 KUD "BISERNICA", Sapci
- BUNJEVAČKI PLESIVI
Koreografija i voditelj: Mirko Damjanović
- 14 KUD "ZORA", Piškoveci
- PJESME I KOLA PIŠKOREVACA
Voditelj: Mato Ručević

KUD "Tančec, Jalševac Nartski

7

Prilog 11. Stranice programske knjižice iz 2011. godine; izvor: BABOSELAC, Mata et al. 2011. 47. Brodsko kolo. Smotra folklor. Slavonski Brod 2011. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda, 6-7.

LITERATURA:

- BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja. 1971. „O folklorizmu“. U *Zbornik za narodni život i običaje* 45:165–186.
- BRATANIĆ, Branimir. 1941. *O smotrama hrvatske seljačke kulture*. Zagreb: Mala knjižnica seljačke sloge.
- CERIBAŠIĆ, Naila. 1992. „Smotre folkloru kao oblikovatelji identiteta glazbenofolklornog područja Slavonije“, u *XXVI. Međunarodna smotra folkloru, Zagreb, 1992.*, ur. Zorica Rajković Vitez, Željka Janeš-Benetti i Tvrтко Zebec. Zagreb: Koncertna direkcija Zagreb, 19–25.
- CERIBAŠIĆ, Naila. 2003. *Hrvatsko, seljačko, starinsko i domaće: povijest i etnografija javne prakse narodne glazbe u Hrvatskoj*. Zagreb: Biblioteka Nova etnografija.
- CERIBAŠIĆ, Naila. 2008. „Festivalski okviri folklornih tradicija: primjer Međunarodne smotre folkloru“ U *Predstavljjanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*, ur. Aleksandra Muraj i Zorica Vitez. Zagreb: HED, Biblioteka Nova etnografija, Institut za etnologiju i folkloristiku, 7–20.
- CERIBAŠIĆ, Naila. 2008. „Folklor i folklorizam“ U *Predstavljjanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*, ur. Aleksandra Muraj i Zorica Vitez. Zagreb: HED, Biblioteka Nova etnografija, Institut za etnologiju i folkloristiku, 259–271.
- ČAPO ŽMEGAČ, Jasna. 1998. „Osnovni pojmovi i polazišta“. U *Etnografija: Svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, ur. Jasna Čapo Žmegač, Aleksandra Muraj, Zorica Vitez et. al. Zagreb: Matica Hrvatska, 15–19.
- DUBINSKAS, FRANK A., 1982. „Ritual na pozornici: Folklorna izvedba kao simbolička akcija“. *Narodna umjetnost*, knjiga 15:105–118.
- GLIGOREVIĆ, Ljubica. 2018. „Vinkovačke jeseni – blagdan baštine. Slavonsko-srijemske smotre folkloru“ u *Folklorni amaterizam u RH. Prošlost, sadašnjost i budućnost*. ur. Valentina Dačnik, Zagreb: Hrvatski sabor kulture, 8–27.
- GOFMAN, Erving. 2000. *Kako se predstavljamo u svakodnevnom životu*. Beograd: Geopetika.
- GOFFMAN, Erving. 2004. „Belief in the part one is playing.“ U *The Performance Studies Reader*, ur. Henry Bial. London, New York: Routledge, 59–63.
- KELEMEN, Petra. 2005. „Propitkivanje pojma selektivne tradicije na primjeru udruge Čuvarica ognjišta Krasno“. *Senjski zbornik* 32: 393–408.

- MAROŠEVIĆ, Grozdana. 2008. [1992.] „Glazba na zagrebačkim smotrama folklor: Od pjevačkog zbora do plesne folklorne skupine“ “. U *Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*, ur. Aleksandra Muraj i Zorica Vitez. Zagreb: HED, Biblioteka Nova etnografija, Institut za etnologiju i folkloristiku, 251–259.
- NIKOČEVIĆ, Lidija. 2012. „Rasprava: Kultura ili baština? Problem nematerijalnosti“ U *Etnološka tribina* 35, vol 42:7–56.
- RAJKOVIĆ, Zorica. 1981. „Prikazi i kritike: Smotra folklor, Slavonski Brod '80, uredništvo: Mihael Ferić i Zvonimir Toldi“. *Narodna umjetnost : hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, Vol. 18 No. 1:387.
- RIHTMAN AUGUŠTIN, Dunja. 2001. *Etnologija i etnomit*. Zagreb: Naklada Publica.
- SREMAC, Stjepan. 2001. *Folklorni ples u Hrvata od "izvora" do pozornice: između društvene i kulturne potrebe, politike, kulturnog i nacionalnog identiteta*. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- SREMAC, Stjepan. 2008. [1978.] „Smotre folklor u Hrvatskoj nekad i danas“. U *Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*, ur. Aleksandra Muraj i Zorica Vitez. Zagreb: HED, Biblioteka Nova etnografija, Institut za etnologiju i folkloristiku, 223–241.
- SVIRAC, Manda. 2001. „Sekcija: etnologija i folklorne manifestacije. Voditeljica: Manda Svirac“. *Etnološka tribina* 24, vol. 31:173–178.
- ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ, Nevena i Petra Kelemen. 2012. *Grad kakav bi trebao biti. Etnološki i kulturnoantropološki osvrti na festivale*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ, Nevena i Rebeka MESARIĆ ŽABČIĆ. 2010. „Croatian coastal festivals and the construction of the Mediterranean“. U *Studia ethnologica Croatica* vol. 22:317–337.
- TOLDI, Zvonimir. 2004. *Brodsko kolo. 40 godina promicanja folklorne baštine*. Slavonski Brod: Muzej broskog Posavlja.
- VITEZ, Zorica. 2001. „O smotrama folklor“. *Etnološka tribina* 24/31:176–178.
- VITEZ, Zorica. 2008. „Zagrebačka međunarodna smotra folklor: iskustva i dvojbe“. U *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku* 45:109–123.
- WILLIAMS, Raymond. 1998. „The Analysis of Culture“. U *Central Theory and Popular Culture: A Reader*, ur. John Storey. Atena: The University of Georgia Press, 48–56.
- WILLIAMS, Raymond. 1965. „The Analysis of Culture“ U *The Long Revolution*, Penguin: Harmondsworth, 57–88.

ZEBEC, Tvrtko. 2002. „Izazovi primijenjene folkloristike i etnologije“. U *Narodna umjetnost* 39/2:93–110.

ZEBEC, Tvrtko. 2008. „Seljačka sloga i Branimir Bratanić: Etnolozi i smotre folklor“. U *Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*, ur. Aleksandra Muraj i Zorica Vitez. Zagreb: HED, Biblioteka Nova etnografija, Institut za etnologiju i folkloristiku, 45–51.

IZVORI:

Internetske stranice:

<http://www.mdc.hr/hr/mdc/zbirke-fondovi/arhiv/personalni-arhiv-zasluznih-muzealaca/Toldi-Zvonimir,71.html> (posjećeno 10. rujna 2019.)

<http://desa-dubrovnik.hr/o-nama/tko-smo-bili-1993> (posjećeno 14. rujna 2019.)

<https://www.slobodnadalmacija.hr/dalmacija/dubrovnik/clanak/id/18449/tehnologija-i-tradicija-mobitel-u-mljetskom-vezu> (posjećeno 14. rujna 2019.)

Katalozi izložbi:

TOLDI, Antun Zvonimir. *Djevojačka kitnja*, katalog izložbe (rujan – listopad 1976.), Slavonski Brod: Muzej broskog Posavlja.

TOLDI, Zvonimir. *Muške narodne nošnje broskog Posavlja*, katalog izložbe (24. rujna – 24. listopad 1978.), Slavonski Brod: Samoupravna interesna zajednica kulture Općine Slavonski Brod

TOLDI, Zvonimir. *Svilogojstvo*, katalog izložbe, Slavonski Brod: Samoupravna interesna zajednica kulture Općine Slavonski Brod

TOLDI, Zvonimir. *Tkalje podcrkavačke župe*, katalog izložbe (lipanj 1997.), Slavonski Brod: Muzej broskog Posavlja

Programske knjižice (kronološki redosljed):

Samoupravna interesna zajednica kulture Općine Slavonski Brod, *Smotra folklor Slavonski Brod 1976*. Slavonski Brod, 1976.

LAKIĆ, Nebojša. 1977. *Smotra folklor Slavonski Brod '77*. Slavonski Brod: Samoupravna interesna zajednica kulture općine.

LAKIĆ, Nebojša. 1978. *Smotra folkloru Slavonski Brod '78*. Slavonski Brod: Samoupravna interesna zajednica kulture općine Slavonski Brod.

LAKIĆ, Nebojša. 1979. *Smotra folkloru Slavonski Brod '79*. Slavonski Brod: Samoupravna interesna zajednica kulture općine Slavonski Brod.

FERIĆ, Mihael i Zvonimir TOLDI. 1980. *Smotra folkloru Slavonski Brod '80*. Slavonski Brod: Samoupravna interesna zajednica kulture općine Slavonski Brod.

FERIĆ, Mihael; IVANKOVIĆ, Đuro; MISSONI Snježana i TOLDI, Zvonimir. 1981. *Smotra folkloru Slavonski Brod '81*. Slavonski Brod: Savez kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.

FERIĆ, Mihael; IVANKOVIĆ, Đuro; MISSONI Snježana i TOLDI, Zvonimir. 1982. *Smotra folkloru Slavonski Brod '82*. Slavonski Brod: Savez kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.

FERIĆ, Mihael; IVANKOVIĆ, Đuro; MISSONI Snježana i TOLDI, Zvonimir. 1983. *Smotra folkloru Slavonski Brod '83*. Slavonski Brod: Savez kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.

FERIĆ, Mihael; IVANKOVIĆ, Đuro; i TOLDI, Zvonimir. 1984. *Smotra folkloru Slavonski Brod '84*. Slavonski Brod: Savez amaterskih kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.

FERIĆ, Mihael; IVANKOVIĆ, Đuro; MISSONI Snježana i TOLDI, Zvonimir. 1985. *Smotra folkloru Slavonski Brod '85. U povodu 40 godina oslobođenja zemlje i pobjede nad fašizmom*. Slavonski Brod: Savez amaterskih kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.

IVANKOVIĆ, Đuro; KASUN, Dražen; MARTINAC, Krunoslav i TOLDI, Zvonimir. 1986. *Smotra folkloru Slavonski Brod '86*. Slavonski Brod: Savez amaterskih kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.

MISSONI, Snježana; STOJKOVIĆ, Mihajlo i TOLDI, Zvonimir. 1987. *Smotra folkloru Slavonski Brod '87. U povodu 50. godišnjice dolaska druga Tita na čelo KPJ i 50. godišnjice osnivanja KPH*. Slavonski Brod: Savez amaterskih kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.

ANČIĆ, Janja; IVANKOVIĆ, Đuro; MISSONI, Snježana; STOJKOVIĆ, Mihajlo i Zvonimir TOLDI. 1988. *25 Smotra folkloru Slavonski Brod '88*. Slavonski Brod: Savez amaterskih kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.

ANČIĆ, Janja; IVANKOVIĆ, Đuro; MISSONI, Snježana; STOJKOVIĆ, Mihajlo i Zvonimir TOLDI. 1989. *Smotra folkloru Slavonski Brod '89*. Slavonski Brod: Savez amaterskih kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.

ALKOVIĆ, Katica; ANČIĆ, Janja; BAĆO, Antun i Zvonimir TOLDI. 1990. *Smotra folkloru Slavonski Brod '90*. Slavonski Brod: Savez amaterskih kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.

GOLL, Miroslav; PERČEVIĆ, Josip i Zvonimir TOLDI. 1991. *Brodsko kolo. 28. smotra folkloru. Slavonski Brod '91*. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

FERIĆ, Mihael; GOLL, Miroslav; MISSONI, Snježana; NOVOSEL, Nikola i Zvonimir TOLDI. 1993. *Brodsko kolo. 29. smotra folkloru. Slavonski Brod '93*. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

GOLL, Miroslav; MISSONI, Snježana i Zvonimir TOLDI. 1994. *Brodsko kolo. 30. smotra folkloru. Slavonski Brod '94*. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

FERIĆ, Mihael; GOLL, Miroslav i Zvonimir TOLDI. 1995. *Brodsko kolo. 31. smotra folkloru. Slavonski Brod '95*. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

FERIĆ, Mihael; GOLL, Miroslav; PETRIK, Jadranka i Zvonimir TOLDI. 1996. *Brodsko kolo. 32. smotra folkloru. Slavonski Brod '96*. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

FERIĆ, Mihael; GOLL, Miroslav; PETRIK, Jadranka i Zvonimir TOLDI. 1997. *Brodsko kolo. 33. smotra folkloru. Slavonski Brod '97*. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

FERIĆ, Mihael; GOLL, Miroslav i Zvonimir TOLDI. 1998. *Brodsko kolo. 34. smotra folkloru. Slavonski Brod '98*. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

FERIĆ, Mihael; GOLL, Miroslav i Zvonimir TOLDI. 1999. *Brodsko kolo. 35. smotra folkloru. Slavonski Brod '99*. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

FERIĆ, Mihael; GOLL, Miroslav i Zvonimir TOLDI. 2001. *Brodsko kolo. 37. smotra folkloru. Slavonski Brod 2001*. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

FERIĆ, Mihael; GOLL, Miroslav i Zvonimir TOLDI. 2002. *Brodsko kolo. 38. smotra folkloru. Slavonski Brod 2002*. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

FERIĆ, Mihael; GOLL, Miroslav i Zvonimir TOLDI. 2003. *Brodsko kolo. 39. smotra folkloru. Slavonski Brod 2003*. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

FERIĆ, Mihael; GOLL, Miroslav i Zvonimir TOLDI. 2004. *Brodsko kolo. 40. smotra folkloru. Slavonski Brod 2004*. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

FERIĆ, Mihael; GOLL, Miroslav i Zvonimir TOLDI. 2005. *Brodsko kolo. 41. smotra folkloru. Slavonski Brod 2005*. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

FERIĆ, Mihael i Zvonimir TOLDI. 2006. *Brodsko kolo. 42. smotra folklora. Slavonski Brod 2006.* Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

KLJAJIN, Milan; PERČEVIĆ, Josip i Zvonimir TOLDI. 2007. *43. Brodsko kolo. Smotra folklora. Slavonski Brod 2007.* Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

KLJAJIN, Milan; PERČEVIĆ, Josip i Zvonimir TOLDI. 2008. *44. Brodsko kolo. Smotra folklora. Slavonski Brod 2008.* Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

KLJAJIN, Milan; PERČEVIĆ, Josip i Zvonimir TOLDI. 2009. *45. Brodsko kolo. Smotra folklora. Slavonski Brod 2009.* Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

KLJAJIN, Milan; PERČEVIĆ, Josip i Zvonimir TOLDI. 2010. *46. Brodsko kolo. Smotra folklora. Slavonski Brod 2010.* Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

BABOSELAC, Mata; KLJAJIN, Milan; PERČEVIĆ, Josip i Zvonimir TOLDI. 2011. *47. Brodsko kolo. Smotra folklora. Slavonski Brod 2011.* Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

BABOSELAC, Mata; KLJAJIN, Milan; PERČEVIĆ, Josip i Zvonimir TOLDI. 2012. *48. Brodsko kolo. Smotra folklora. Slavonski Brod 2012.* Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

BABOSELAC, Mata; KLJAJIN, Milan; PERČEVIĆ, Josip i Zvonimir TOLDI. 2013. *49. Brodsko kolo. Smotra folklora. Slavonski Brod 2013.* Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

KLJAJIN, Milan; PERČEVIĆ, Josip i Zvonimir TOLDI. 2014. *50. Brodsko kolo. Smotra folklora. Slavonski Brod 2014.* Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

KLJAJIN, Milan; PERČEVIĆ, Josip i Zvonimir TOLDI. 2015. *51. Brodsko kolo. Smotra folklora. Slavonski Brod 2015.* Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

KLJAJIN, Milan; PERČEVIĆ, Josip i Zvonimir TOLDI. 2016. *52. Brodsko kolo. Smotra folklora. Slavonski Brod 2016.* Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

KLJAJIN, Milan; PERČEVIĆ, Josip i Zvonimir TOLDI. 2017. *53. Brodsko kolo. Smotra folklora. Slavonski Brod 2017.* Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

KLJAJIN, Milan; PERČEVIĆ, Josip i Zvonimir TOLDI. 2018. *54. Brodsko kolo. Smotra folklora. Slavonski Brod 2018.* Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

Predstavljanje etnografske baštine na smotrama folkloru. Primjer *Brodskog kola*.

Cilj ovoga rada je predstaviti, analizirati i protumačiti predstavljanje etnografske baštine u programskoj knjižici smotre folkloru *Brodsko kolo*. Jedan od segmenata koji odražava festivalizaciju tradicijske kulture u Slavonskom Brodu su programske knjižice s rasporedom događanja i prikazima raznih etnografskih sadržaja u okviru popratnih događanja. Polazeći od teorijskih postavki festivalizacije baštine, selektivne tradicije i teorija predstavljanja, analizom i usporedbom programskih knjižica od 1976. do 2018. godine odgovorit će se na tri pitanja koja su se nametnula pri istraživanju: oblikovanje vizualnog identiteta smotre, obrazlaganje svrhe i cilja smotre narativom u uvodnom tekstu te odabir etnografskih motiva (pjesme, plesovi, običaji, tekstil, rukotvorstvo, poezija) za prezentaciju smotre javnosti. Polustrukturiranim intervjuom sa članom stručnoga odbora, otkriva se i uloga struke u procesu predstavljanja baštine.

Ključne riječi: *Brodsko kolo, Smotra folkloru Slavonski Brod, programska knjižica, selektivna tradicija, predstavljanje baštine, festivalizacija baštine*

The Representation of Ethnographic Tradition in Folklore Festivals: the Case of *Brodsko kolo* Festival.

The goal of this thesis is to show, analyze and interpret how ethnographic tradition is presented in the program booklet of *Brodsko kolo*, a folklore festival. One of the elements reflecting festivalization of traditional culture in Slavonski Brod are such booklets, which contain a timetable of festival performances and various ethnographic content, such as events related to the festival. Using the theoretical framework of festivalization, selective tradition and representation theories as our starting point, the thesis will analyze and compare the program booklets from 1976 to 2018 and answer to three main issues that arrived from the research: formation of the festival's visual identity, an explanation of its purpose and goal through an analysis of the introductory narrative and the choice of ethnographic motifs (songs, dances, customs, textile, handicraft, poetry), as well as the presentation of the festival to the public. With a semi-structured interview with a member of the technical committee, the thesis will also point to the role of ethnographic profession in the process of representing tradition.

Key words: *Brodsko kolo, Slavonski Brod folklore festival, program booklet, selective tradition, representation of tradition, festivalization*